

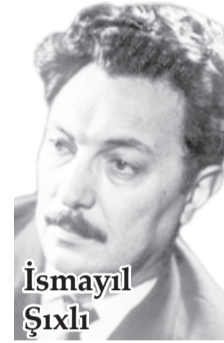
Rəşid
Behbudovun
nəgmə dolu
ürəyi

» səhifə 5

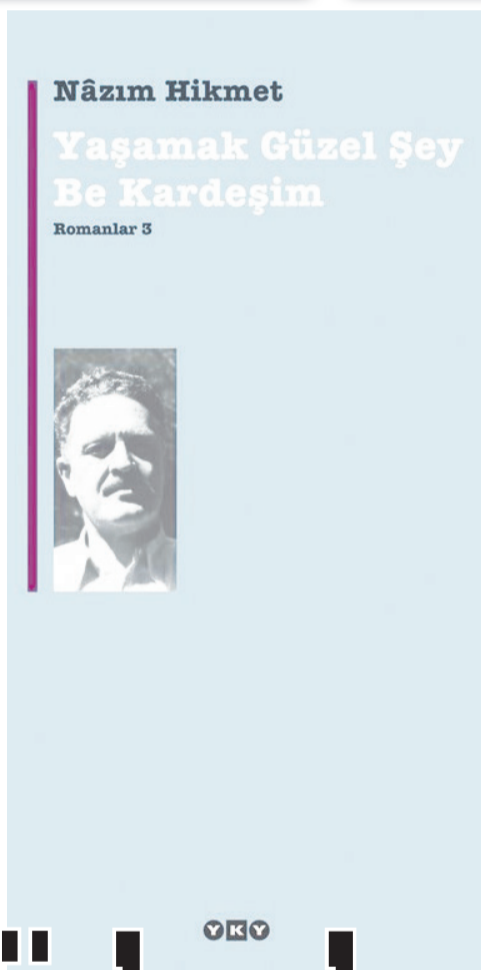
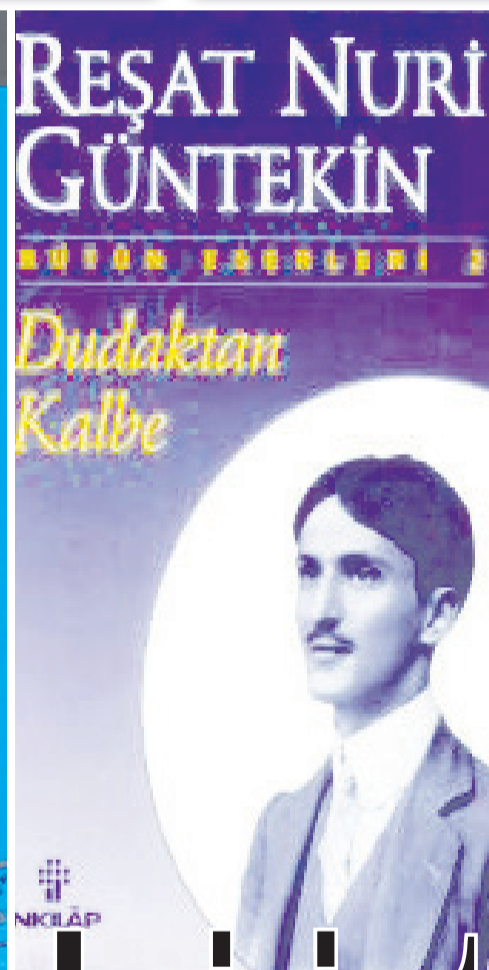
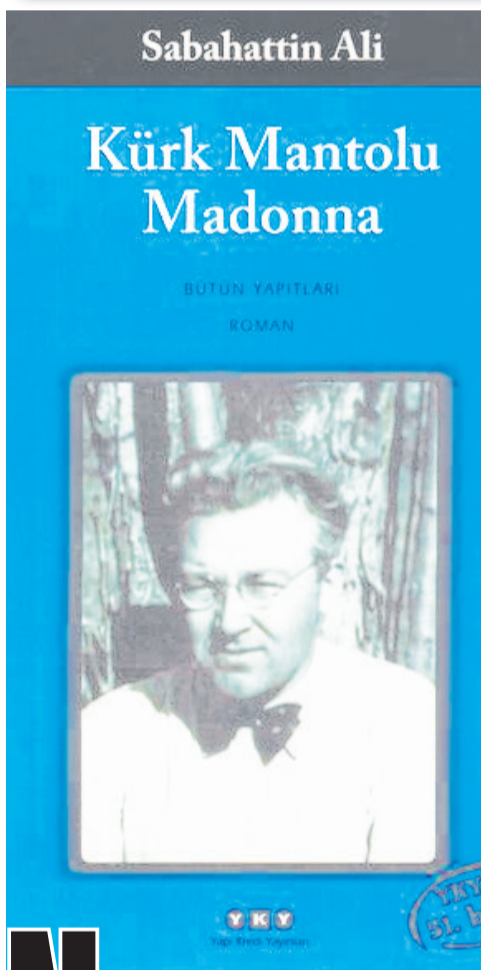
“Az qala ümidimi
üzmüşdüm,
qəfildən
dedilər ki...”

» səhifə 6

Sənə
aslanım
deyəm...

» səhifə 12

ANONS

Heydər Əliyev
Mərkəzində Stiven
Siqalın konserti olub
» səhifə 2

Dilin yansın,
yoxsa yanmasın?
» səhifə 3

Mövlana zirvəsi
» səhifə 4

Alçaldılmışlar və
sındırılmışlar
» səhifə 4

Toy, toy, toydu bu gün...
» səhifə 5

“Xırda” məsələ
» səhifə 7

Vanununun həbsi
» səhifə 10

Nadir şahın Molla
Məhəmməd Zəkiyə
yazdığı məktub
» səhifə 11

İnsan irsiyyət
qanunlarını necə
aşkar edib?
» səhifə 14

“Bala Türkvizyon”
ilk uşaq mahnı
müsabiqəsinin qalibi
azərbaycanlı ifaçılar olub
» səhifə 16

Məşhur idmançı öz
azalələrinə qurban getdi
» səhifə 16

Nəsr əsərlərinin türkcədən tərcüməsində təhriflər

» səhifə 8

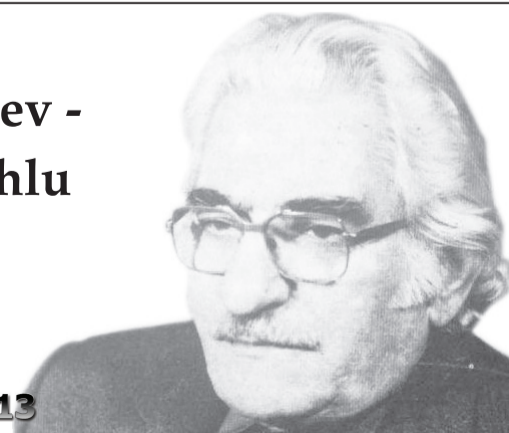

Dağlar
oğlu -
Hacı
Murad

» səhifə 7

Ağa
Mehdiyev -
milli ruhlu
rəssam

» səhifə 13

Lavaş türkün ortaq mirasıdır

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Türkiyənin ölkəmizdəki səfirliyi və Bakıdakı Yunus Əmrə İnstitutunun təşkilatçılığı və dəstəyi ilə "Lavaş günü" layihəsi həyata keçirilir.

AzərTAC xəbər verir ki, bu münasibətlə dekabrın 17-də Bakıda "Lavaş türkün ortaq mirasıdır" mövzusunda mətbuat konfransı təşkil olunub.

Layihənin məqsədi ictimaiyyətin diqqətini milli mətbəximizin qədim nümunəsi olan lavaşın Ermənistan tərəfindən mənimsənilməsi faktına yönəltməkdir.

Bir ay davam edəcək layihə çərçivəsində Bakıda şəhərdaxili xidmət göstərən və üzərində Yunus Əmrə İnstitutunun loqosu və "Lavaş türkün ortaq mirasıdır" ifadəsinə yer verilmiş üç avtobus dolaşacaq, Nizami metrosunun çıxışında insanlara lavaşa həsr edilmiş broşürlər paylanılacaq.

Xatırladaq ki, 2014-cü il noyabrın 26-da Ermənistan tərəfindən milli mətbəximizin qədim nümunələrindən olan lavaş UNESCO-nun Qeyri-maddi mədəni irs üzrə Repräsentativ siyahısına "erməni çörəyi lavaşın hazırlanması ənənələri" kimi təqdim edilsə də, Azərbaycan tərəfinin etirazları və bununla bağlı həyata keçirilmiş fəaliyyətlər nəticəsində Ermənistanın təxribat cəhdlərinin qarşısı alınıb. Belə ki, UNESCO Konvensiyasının tələblərinə uyğun olaraq faylı adı dəyişdirilib və bununla da lavaş mətbəx mədəniyyətinin erməni millətinə aid olmadığını, sadəcə, bu mətbəx nümunəsinin Ermənistan ərazisində də mövcud olduğu qəbul edilib.

Bakıdakı Yunus Əmrə İnstitutunun müdiri İbrahim Yıldırım bildirib ki, layihəni keçirməkdə məqsədimiz bölgəmizin ortaq çörəyi olan lavaşın bizim ortaq mirasımız olduğuna diqqət çəkmək və ictimaiyyətə çatdırmaqdır. O, 2016-cı ildə UNESCO-nun iclasında lavaşın türk çörəyi kimi qəbul olunacağına ümid etdiklərini söyləyib.

Azərbaycan Milli Kulinariya Assosiasiyasının prezidenti, UNESCO-nun Ənənəvi Qida Komitəsinin sədri Tahir Əmiraslanov ötən il lavaşla bağlı çəkişmələrin olduğuna diqqət çəkərək bu tədbirin əhəmiyyətini qeyd edib.

Ermənilərin "Lavaş" adı verilən çörəyin öz mədəniyyətinə aid bir ünsür kimi qəbul edilməsi üçün UNESCO-ya müraciət etdiklərini xatırladaraq bununla bağlı bir sıra faktlara aydınlıq gətirib. Diqqətə çatdırıb ki, 1636-cı ildən 1906-cı ilədək 17 erməni lüğət kitabı çıxıb. Bunlardan 6-sı izahlı lüğətdir. Bu lüğətlərdən heç birində lavaş sözü yoxdur. Yalnız iki lüğətdə "lav" sözü keçir ki, o da yaxşı deməkdir. Erməni alimi Sevartyan öz lüğətində yazır ki, bu çörək türklərdən gəlmədir.

T.Əmiraslanov vurğulayıb ki, lavaş təndirdə alova toxunan bizim yeganə çörəyimizdir. Ona görə də ona "alov aş", türkcə isə "yalov aş" demişik. Sonralar "alov" sözünün əvvəlindəki "a" hərfi düşüb və "lavaş" kimi qalıb. Qeyd edib ki, nazik çörəklərin adlarına Mahmud Kaşğarının "Divani Lügəti-Türk" əsərində rast gəlmək olar. Nizami Gəncəvi, Məhsəti Gəncəvi və Xaqani Şirvaninin əsərlərində, Yusif Balasaqunlunun "Kutatqu bilik" kitabında da lavaş haqqında danışılıb.

Qeyd olunub ki, həm dilçilik nöqteyi-nəzərdən lavaş bizim çörəyimizdir, digər tərəfdən isə əkinçilik mədəniyyətimizə, folklorumuza, adət-ənənələrimizə əsasən bunu deyə bilərik.

Tahir Əmiraslanov tədbirin təşkilatçılarna minnətdarlıq edərək bildirib ki, lavaşın türklərə məxsus çörək olduğunu söyləməyə tam haqqımız var.

Heydər Əliyev Mərkəzində Stiven Siqalın konserti olub

Dekabrın 16-da Hollivud ulduzu Stiven Siqal ilk dəfə Bakıda, Heydər Əliyev Mərkəzində konsert proqramı ilə çıxış edib.

AzərTAC xəbər verir ki, konsertdə Stiven Siqal və onu müşayiət edən qrup blüz musiqi proqramını təqdim edib.

Konsertin maraqlı məqamlarından biri Hollivud ulduzunun səhnəni "Natiq" ritm qrupu ilə paylaşması olub. Stiven Siqal milli musiqiçilərlə maraqlı kompozisiya təqdim edib.

Qeyd edək ki, kinoaktyor, rejissor, eyni zamanda, aykido ustası Stiven Siqal musiqiçi kimi də məşhurdur. Hətta o, musiqi ifaçılığı ilə aktyorluqdan daha əvvəl məşğul olmağa başlayıb. Stiven Siqal 12 yaşından gitara ifa etməyə başlayıb və əsasən blüz janrına üstünlük verib.

İllər boyu öz üzərində işləyən Stiven Siqal məşhur blüz əfsanələri - Bi Bi Kinq, Bo Didli, Con Li Huker, ona ən çox təsir göstərmiş gitaraçı Braun Klarens "Qeytmaut" ilə birgə çıxışlar edib, blüzə olan sevgisini onlarla bölüşüb.

Stivenin anası "onun musiqisini dünya eşitməlidir" deyəndən sonra Siqal ilk albomunu buraxıb. 2005-ci ildə işıq üzü görən "Kristal mağaradan mahnılar" ("Songs from the Crystal Cave") albomu Avropa bazarında ən çox satılan albomlardan olub və özündə blüz, pop, rok kimi müxtəlif janrları birləşdirib.

2006-cı ildə daha bir musiqi albomu - "Mojo Priest" təqdim olunub. Musiqişünaslar tərəfindən ilin ən yaxşı blüz albomu adlandırılan "Mojo Priest" təkə Stivenin sət gitara üslubunu deyil, həmçinin blüzün əsasını qoymuş Bi Bi Kinq, Bo Didli, Robert Lokvud, Ko Ko Teylor, Ceyms Kotton, Villi Perkins və Hubert Samlin kimi sənətkarların musiqisini də özündə birləşdirir.

Bi Bi Kinq Stiven Siqalın musiqisini xarakterizə edərkən "Stiven gitara çalmaqda mahir ustadır", - deyə söyləyib. Blüzü ənənəvi və mənalı bir tərzdə çatdırmaq istedadı Stivenin yazdığı və ifa etdiyi musiqidə aydın görünür.

Qeyd edək ki, Stiven Siqalın böyük gitara kolleksiyası da var. O, bunları 1960-cı illərdən toplamağa başlayıb. Kolleksiya Albert Kinq, Albert Kollinz və digər məşhur ifaçıların gitaraları daxildir.

1952-ci ildə ABŞ-da anadan olan Stiven Siqal 1986-cı ildən kino sahəsində fəaliyyətə başlayıb və 1988-ci

ildə "Qanundan yüksəkdə" adlı ilk filmində Niko rolunu ifa edib. Əsasən döyüş filmlərində çəkilən aktyor "Mühasirədə", "Ölümçül təhlükə", "Məhv etmə qərarı", "Keçmişin kölgəsi", "Günəşin altında" və digər filmlərdə rol alıb.

Stiven Siqal, həmçinin film prodüseri kimi tanınır. O, prodüseri olduğu filmlərdə döyüş səhnələrinə quruluş verib.

Bu il sentyabrın 21-də Bakıya səfəri çərçivəsində Heydər Əliyev Mərkəzində olan Stiven Siqal Mərkəzin Auditorium zalına heyran qalmış və burada konsert vermək arzusunun bildirmişdi.

Bir saatdan artıq davam edən konsert proqramında gitara ifaçısı, müğənni Stiven Siqal blüz janrında musiqi ilə tamaşaçıların qarşısına çıxıb. Konsert boyu ifaçının auditoriya ilə ünsiyyət qurması tamaşaçılara unudulmaz anlar bəxş edib.

Konsertdən sonra Stiven Siqal təəssüratlarını jurnalistlərlə bölüşüb, onların suallarını cavablandırıb. Bildirib ki, Heydər Əliyev Mərkəzində tamaşaçılar qarşısında çıxış etdiyi müddətdə o, olduqca xoş anlar yaşayıb. "Natiq" ritm qrupunun fanatıdır və onunla birgə çıxış etməsini şəxsən arzu edib. İkinci dəfədir Bakıya gəldiyini deyən Hollivud ulduzu şəhəri görmək imkanı əldə etdiyini də vurğulayıb və paytaxtımızın gözəlliyinin, ölkədəki tolerantlıq mühitinin onda xoş təəssürat oyatdığını bildirib.

Hollivud ulduzu dekabrın 17-də də Heydər Əliyev Mərkəzində çıxış edəcək.

turunu və turizm potensialını özündə əks etdirən şəkildən istifadə olunub. Burada milli mətbəximizin nümunələri, xalçalar, suvenirilər, Azərbaycan haqqında buklet və kitablar nümayiş etdirilib. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan stendi daha çox tamaşaçı toplayan stendlərdən biri olub.

Sərginin açılışında çıxış edən Ticarət Mərkəzləri Assosiasiyasının prezidenti Con P. Dryu tədbirin əsas məqsədinin paytaxt ictimaiyyətini dünya ölkələrinin mədəniyyət və adət-ənənələri barədə məlumatlandırmaq olduğunu bildirib.

NARINGÜL

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi
Baş redaktor: Yaşar Əliyev
İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu
Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Feyziyyə, Naringül Əliyeva, Rəbiqə Nazimqızı
Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır. "Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.
Tiraj: 1250.
Sifariş: 4046
Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74.
Telefon: 595 16 05.
E-mail: aydinyol.az@gmail.com
Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.
Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Azərbaycan mədəniyyətinin nümunələri Vaşinqtonda sərgilənib

ABŞ-də yerləşən Ronald Reyqan Binası və Beynəlxalq Ticarət Mərkəzində (Ronald Reagan building and International Trade Center) "Winter National" adlı 4-cü İllik Səfirlik Sərgisi keçirilib.

Ticarət Mərkəzləri Assosiasiyası (Trade Center Management Associates) tərəfindən maliyyələşdirilən tədbirdə, əsasən, Vaşinqtonda akkreditə olunmuş diplomatik korpusun yüksək

vəzifəli nümayəndələri, ABŞ KİV-lərinin nümayəndələri, sadəcə vətəndaşlar, habelə Azərbaycan icmasının təmsilçiləri də daxil olmaqla, təxminən 2500-3000 nəfər iştirak edib.

Vaşinqtonda akkreditə olunmuş 35-dən çox səfirliyin nümayiş etdirdiyi rəngarəng mədəniyyət nümunələri və müxtəlif milli adət-ənənələrin təəssümü olan əşyalar böyük maraq doğurub. Yarmarkanın ölkəmiz üçün ayrılmış stendinin tərtibatında Azərbaycanın qədim tarixi abidələrini, müasir infrastrukturu

Xalq artisti Məmmədrza Şeyxzamanovun 100 illiyi qeyd olunub

Dekabrın 15-də Dövlət Film Fondunda görkəmli teatr və kino aktyoru, Xalq artisti Məmmədrza Şeyxzamanovun anadan olmasının 100 illiyinə həsr edilmiş xatirə gecəsi keçirilib.

Xatirə gecəsi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Azərbaycan Kinematografı İttifaqı və Dövlət Film Fondunun birgə təşkilatlığı ilə baş tutub.

Dövlət Film Fondundan bildirilib ki, gecədə mərhum aktyorun sənət dostları onun həyat və yaradıcılığından söz açıb.

Eyni zamanda, unudulmaz sənətkarın ailəsinin 1937-ci ildə repressiyaya məruz qalması və sənət yolunu əks etdirən sərgi nümayiş olunub, çəkildiyi filmlərdən fraqmentlər göstərilib.

Qədir Rüstəmovun 80 illik yubileyi keçirilib

Dekabrın 15-də Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatlığı ilə Beynəlxalq Muğam Mərkəzində görkəmli xanəndə, Xalq artisti Qədir Rüstəmovun 80 illiyinə həsr olunmuş yubiley konserti keçirilib. Konsertdə Qədir Rüstəmovun ailə üzvləri, dostları, sənət yoldaşları, Xan Şuşinskiyin ailə üzvləri, Xalq artistləri Mənsun İbrahimov, Cənəli Əkbərov, millət vəkili Aqil Abbas iştirak ediblər.

Konsert Qədir Rüstəmovun ifa etdiyi "Sona bülbülər" mahnısı ilə başlayıb. Tədbirin aparıcısı, yazıçı-publisist Mustafa Cəmənli Qədir Rüstəmovun həyat yolundan və Azərbaycan ifaçılıq sənətinin inkişafına verdiyi dəyərli töhfələrdən söz açıb: "Qədir Rüstəmovun ailəsində gözəl səsi olanlar çox olub. Mərhum xanəndə özünəməxsus ifaçı idi. Xarakteri etibarilə heç

götürməyən adam idi. Onun bənzərsiz ifasını Xan Şuşinski bəyənib, qiymət verib, səsinə Cabbar Qaryağdıoğlunun səsinə bənzədib".

Daha sonra konsert proqramı Xalq artisti Nəzakət Teymurova, gənc xanəndələr - Eldəniz Məmmədov, Mustafa Mustafayev və Kamilə Nəbiyevanın çıxışları ilə davam edib.

Qeyd edək ki, Q.Rüstəmov 1935-ci il, noyabrın 29-da

Ağdam rayonunda anadan olub. Unudulmuş xalq mahnılarımızdan bir çoxu sənətkarın ifası ilə yenidən həyat qazanıb. Onun son dərəcə məharətlə oxuduğu "Sona bülbülər", "Apardı sellər Saranı", "Laçın", "Ay dili-dili", "Sarı gəlin" və neçə-neçə digər mahnılar hər kəsin qəlbində kövrək duyğular və səmimi hisslər oyadıb. Qədir Rüstəmovun ifasında "Rast", "Çahargah" muğam dəstgahları lentə alınaraq radionun qızıl fondunda saxlanılıb.

Qədir Rüstəmov 2011-ci il, dekabrın 13-də Türkiyənin İstanbul şəhərində vəfat edib, ikinci Fəxri xiyabanda dəfn olunub.

AzDrama türk dünyası teatrları ilə əlaqələri genişləndirir

Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının direktoru, professor İsrail İsrailov Ankarada bir sıra görüşlər keçirib.

Teatrın mətbuat xidmətindən AzərTAc-a bildirilib ki, İ.İsrailov görkəmli türk dramaturqu Haldun Tanerinin anadan olmasının 100 illiyi münasibətilə keçirilən "Beynəlxalq səhnə əsərləri müsabiqəsi"nin qaliblərinin seçilməsi mərasimi çərçivəsində TÜRKSOY-un baş katibi Düsen Kaseinova görüşüb, gələcək əməkdaşlıqla bağlı danışıqlar aparıb, qarşılıqlı yaradıcı bəhrələnmənin perspektivlərini müzakirə edib.

Görüşdə qarşılıqlı qastrol səfərlərinin təşkili, dramaturji materialların, rejissor və teatr rəssamlığı sahəsində mübadilə məsələlərinin

zəruriliyi və mədəni bəhrələnmənin perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparılıb. Teatrın direktoru, həmçinin Türkiyə Dövlət Teatrları baş direktoru Nejat Birecik və Ankarada Dövlət Teatrının rəhbəri Esen Cəbrayıl görüşüb.

Görüşdə birgə portalın hazırlanmasının, TÜRKSOY-un dərgisində mütəmadi çıxışların təşkilinin, "dəyirmi masa"ların keçirilməsinin zəruriliyi vurğulanıb, Akademik Milli Dram Teatrının Türkiyə teatrlarına qastrol səfərlərinin planlaşdırılması müzakirə olunub.

Müzakirələrin nəticəsi olaraq 2016-cı ildə Azərbaycan və türkdilli dövlətlərin mədəniyyət xadimlərinin qarşılıqlı əlaqələrinin genişləndirilməsi qərara alınıb.

Dilin yansın, yoxsa yanmasın?

Güldəstə NƏSİB

Görəsən bu dünyada Məhəmməd ümmətindən qeyrisi dara, çətinə düşəndə özünə Allahdan ölüm arzulayırmı? İnanmıram. Avropalı düşdüyü çətin duruma çözümlər axtarar, əksər hallarda da tapar. Bizlər neylərik? Biz bu durumdan çəkib çıxaracaq bir adam axtarıyıq, ümidimizi möcüzəyə bağlayırıq. Gözlərik, gözlərik, gəlməyincə də dərhal çarəsizliyə qarılar, ağlar, sızlar, sonda da əlimizi göyə qaldıraraq Allahdan ölüm istəyirik: "Allah bir ucuz ölüm göndərmir ki, ölüm, canım qurtarsın, maşın vursun məni, başıma bir daş düşsün" və bu qəbildən olan dürlü-dürlü qarğışlar.

Ağlımız kəsəndən bir çox dəyərlər kimi qarğışlar da həyatımızın bir parçası olub. Evdə nənəmizdən, baxçada tərbiyəçimizdən, məktəbdə müəllimlərimizdən (bir cəbr-həndəsə müəllimimiz vardı, 45 dəqiqəlik dərsdə bizə azı 30 dəfə "zəlil olası, dinc oturun" deyirdi) elə hey qarğış eşitmişik. Əmim arvadı Sona xala bəmərə qadındı. Özünəməxsus, milli koloritli qarğışları olardı: "Ədədə Bayraam, (biz tərəflərdə - Qarabağda müraciət çox vaxt nida formasında olur) ilanlara yalvarasan ədə, gəl bu simavarı odda!" Hər dəfə Bayramın ilanlara yalvarma səhnəsi gözümün qarbağında canlananda, diksinirdim. Uşaq ağımla bir insanı ilana yalvaracaq dərəcədə aciz edən səbəbləri heç cür tapa bilmirdim.

Gündəlik həyatda addımbaşı eşitdiyimiz qarğışlar indi artıq musiqi ahəngiylə də qulağımıza dolur. Hit onluqlarda öndə gələn mahnıları yada salın. Getdiyiniz toyda, məclisdə oxunan mahnılara fikir verin. "Öldüm ay Allah, iri-iri gözlərin", "Səni yanasaaaan". Bəh-bəh, məclis əhli (xüsusən də xanımlar) hər sətri küfr yağdırın musiqinin sədası altında qol qaldırın bir süzür ki, gəl görəsən. Elə bil musiqi duyumu, zövqü, hissi də yediyi yeməyin altında qalıb, deformasiyaya uğrayıb.

Elə götürək kinomuzu. Öz aramızda, Azərbaycan filmlərində eşitdiyimiz "kül mənim başıma", "ikini də Allah öldürsün" ("Bizim Cəbiş müəllim"), "səni görüm elə əyiləsən, bir də dikələ bilməyəsən" ("Qaynana") deyimlərini dinləyib ləzzət alırıq. Çünki hər birimiz bu sözlərdə, qarğışlarda gündəlik həyatımızdan bir parça tapırıq, elə deyil?

Hər gün küçədə, yolda, metroda, avtobusda nə söyüşlər, qarğışlar eşidirik, sayı yox, hesabı yox. İnkər eləməyin, hərdən özümüz də küfr edənlərə yoldaşlıq eləyirik. Amma elə düşünməyin ki, insanlar ancaq nifrətdən qarğış eləyirlər. Heç də belə deyil. Adam bəzən rəğbətdən, sevgi bolluğundan da qarğış eləyir. İnanın inandığımızı, dünyanın heç bir yerində bir qadın rəfiqəsiylə rastlaşanda "partdamış, nə gözəl paltarın var, mənə qalsın" və yaxud "yanasan səni, nə gözəl görürsən" deməz.

Eşitmiş olarsız, Masaro Emoto adlı yapon fotoqraf var. Dünyaca məşhur Emoto "su damcılarında həyat verən sənətkar" kimi tanınır. Fotoqraf dünyanın dörd bir tərəfindən su damcılarını 3 C formatında fotoya alır. Adam bütün ömrünü bu işə həsr eləyib. 70 yaşlı ustad belə bir təcrübə keçirib. Su damcılarının bir hissəsinin fotosunu çəkəndə mahnı oxuyub, seyr deyib, hətta Baxın prelüdiyalarını "dinlədib" onlara. Digər bir hissəsi ilə işləyəndə söyüş, qarğış yağdırıb. Nəticə?

Qarğış "eşidən" fotolar seyrçilərə soyuq enerji ötürüb, onlarda bir gərginlik yaradıb. Sevgiylə, şəfqətlə əzizlənən su damcılarını isə fotoya harmoniya gətirib, tarazlıq yaradıb.

Müsaibələrinin birində bu məsələyə toxunan fotoqraf deyir ki, əgər qarğış hətta su damcılarında bu şəkildə təsir eləyirsə, gör bir bədəninin 70 faizi su olan insana, 70 faizini su təşkil edən dünyaya nələr dikte eləyir.

Bəli, biz çılğın xalqıq, bəzən səbəblərimizə hakim ola bilmirik. Amma bu məziyyətimiz nifrətə bürünməyimizə haqq qazandırmır. Axı biz həm də istedadlı xalqıq. Özümüzü, düşüncələrimizi çox gözəl ifadə etməyi bacarıyıq. Bu mənada, bu dil ki bizdə var, çox ustalıqla qarğışı alqışa çevirə bilərik. Təki dilimiz heç vaxt qurumasın.

ELAN

"Yeni Söz" ədəbi yaradıcılıq müsabiqəsinə əsər qəbulu davam edir

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin təsis etdiyi "Yeni Söz" ədəbi yaradıcılıq müsabiqəsinə əsər qəbulu davam edir.

Əsərlərin son qəbul tarixi 23 dekabr 2015-ci ildir, qaliblərin adı 2016-cı il may ayının 25-də keçiriləcək mükafatlandırma mərasimində elan olunacaq.

Müsabiqəyə poeziya, nəsr və esse nominasiyaları üzrə əsərlər qəbul edilir.

Poeziya:

poema – hər bir iştirakçı həcmindən asılı olmayaraq, 1 poema ilə müsabiqəyə qatıla bilər

şeirlər – 3 şeirdən artıq olmamaq şərti ilə

Nəsr:

roman – hər bir iştirakçı həcmindən asılı olmayaraq, 1 romanla müsabiqəyə qatıla bilər

hekayələr – 40 000 işarəyə qədər

Esse:

essələr – 20 000 işarəyə qədər

- Hər nominasiya üzrə mükafat yalnız bir müəllifə təqdim edilə bilər.
- Hər bir iştirakçı mükafata yalnız bir nominasiya üzrə əsər təqdim edə bilər.
- Müsabiqəyə yeni və son iki ildə dərc olunmuş əsərlər qəbul olunur.
- Müsabiqədə iştirak edən namizədlər üçün yaş məhdudiyəti 35 yaşa qədərdir.

Müsabiqəyə təqdim edilmək üçün zəruri olan sənədlər

- a) müsabiqə iştirakçısının adı, soyadı, ədəbi təxəllüsü və özü haqqında qısa məlumat;
- b) şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti və ya skan olunmuş variantı;
- c) iştirakçının əlaqə nömrəsi və elektron ünvanı.

Qeyd: Müsabiqəyə təqdim olunan mətnin əvvəlində iştirak etdiyi nominasiyanın adı mütləq qeyd olunmalıdır; Müsabiqə şərtlərinə əməl olunmadan təqdim edilən əsərlərin müsabiqədə iştirakı təmin olunmur.

Əsərlər press@aztc.gov.az elektron ünvanına göndərilə və ya kağız formatında AzTM-in Mətbuat xidmətinə təqdim edilə bilər.

Mükafat fondu

Mükafatlandırma hər 3 nominasiya üzrə (Ən yaxşı poeziya nümunəsi; ən yaxşı nəsr əsəri; ən yaxşı esse) aşağıdakı şəkildə müəyyənləşdirilib:

- I yer – 2000 (iki min) manat
- II yer – 1000 (min) manat
- III yer – 500 (beş yüz) manat

Mükafat diplom və pul təltifindən ibarətdir.

Müsabiqənin gedişatı barədə:

- Qəbul edilən əsərlər nömrələnmiş qaydada (imzasız) ekspertlərə verilir, ikinci mərhələyə – 20-iyə keçən əsərlər Mükafat Komissiyasına təqdim edilir.
- Qalib əsərlərin seçimi iki mərhələ üzrə aparılır. Birinci mərhələdə seçilmiş 20-likdən 10-luq seçilir. İkinci mərhələdə qaliblər müəyyən edilir.
- Əsərlər 5-dən 10-a qədər olan bal sistemi ilə qiymətləndirilir.
- Ekspertlərin və Mükafat Komissiyası üzvlərinin adları gizli saxlanılır.

Hər nominasiya üzrə qalib gəlmiş əsər xarici dillərə çevriləcək və beynəlxalq müstəvidə təbliğatı üzrə müəyyən işlər həyata keçiriləcək.

Ünvan: Ə.Topçubaşov 74

Email: press@aztc.gov.az

Telefon: 595-10-42;

Mob: (050) 263-02-95

Etimad
BAŞKEÇİD

Alçaldılmışlar və sındırılmışlar

"Məşədi, belim sınıbdır, bir abbası da verəcəksən!"
Ü.Hacıbəyli

Mentalitetimizi ifadə eləyən alleqorik, gözəl atalar sözləri var, onlardan birində deyilir: "Ariğin nə işi var qoruqda ki, vurub qıçını sındıralar".

Bu, o mənada deyilməyib ki, kökün qıçındakı piy qatı zərbbəni yumşaldır deyə o, daha dayanıqlıdır. Mentalitet şeytan xislətlidir – təfərrüatlarda gizlədir. Atalarımız demək istəyir ki, qoruq kök-gombul adamların oylağıdır, arıqların yeri deyil. Arıqlar Allaha təvəkkül yaşamaq, adət-ənənədən və mental dəyərlərdən muğayət olmalı, köklərin daha da yağlanması və piylənməsi məsələsinə xor baxmamalıdır.

Əksərən xor baxmırlar da.

Bibliyada Musa peyğəmbər aclıqdan və səfalətdən əziyyət çəkən camaatın könlünü belə alır: "İnsan tək bir çörəklə doymaz, onu söz doyurur". Yəni xoşbəxt olmaq üçün maddi rifah onsuz da kifayət eləmir, siz daha çox ruhi qidanın və mənəvi məmnuniyyətin qeydinə qalın.

Zəruri qeyd: mən burada bizim bəzi zənginlər haqqında danışmayacağam. Çünki öz mütləq çoxluğu etibarilə bu, elə bir zümrədir ki, onu yalnız faunanın bir hissəsi kimi nəzərdən keçirmək olar.

Bəli, insanların çoxu öz kasıblığını birtəhər həzm eləyə bilir, qüruruna nə gəldi yedirmir, adamlığını və mərifətini, can boğaza yığıldığı ana kimi qoruyur, ruhi qidanın və mənəvi məmnuniyyətin arxasında düşür. Bəzilərinə isə tamah güc gəlir, gözlərdən oğurlanıb qoruğa dalmaq istəyirlər, qol-qıç sınır, sınıqların müştərişi çoxalır.

Ancaq bir var adamın qolu-qıçı sına, bir də var özü.

Bəziləri sınıda səsi məmləkəti başına götürür, yüzillik palıd agacı kimi inilti-nəfili ilə yıxılır, bəziləri qrafit kimi kırıncıca oxalanır.

"Sınımış insan" ifadəsi sadəcə metafora deyil – sınımış adam – gözünün odu alınmış, sanki somnambula vəziyyətində gəzib-dolaşan, bütün həyat impulslarını Qara dəlik kimi yoxa çıxaran bir məxluqdur. Ən maraqlı yaltaqlar, qabiliyyətli kombinatorlar, istedadlı "işverən"lər və üzəduranlar bu məxluqların sırasından çıxır. Puşkin ("Stansiya gözetçisi"), Qoqol ("Şinel") kimi sənətkarlar sözügedən obrazlar barədə ürəyi yana-yana, şəfqətlə söz açırdılarsa, Çexov ("Məmurun ölümü") və ondan sonrakı yazıçılar onlara ironiyayla yanaşırdı. Çexov belə adamlar barədə boş yerə: "mənasız yaşayırsınız, cənablar" - demirdi...

Şöhrətli abxaz yazıçısı Fazil İskəndərin "Kazım dayının atı" adlı gözəl bir hekayəsi var. Hekayədə oyur-oyur oynayan, bütün qaçıqların mükafatını alan yaraşlıq bir atdan söhbət açılır. Mühəribə vaxtı imiş, bu at cəbhənin ehtiyacları üçün müsadirə edir və iki aydan sonra geri qaytarırlar. Lakin bu, artıq həmin at deyil. Onun, nəinki cıdırı çıxmağa, heç öz milçəklərini qovmağa belə həvəsi yoxdur. Məlum olur ki, cəbhədə ata yük daşıdırlar, arabaya qoşublar, onun yüyrek təbiətinə uyğun olmayan digər işlər gördürüblər. Uşağın, "Bu ata nə olub axı?" sualını Kazım dayı belə cavablandırır:

- Onun qürurunu sındırıblar.

"Hansı qürurunu?"

"Aydın məsələdir, at qürurunu..."

Artıq qonum-qonşu atı eşşək yerinə işlədir, əvəzində bir qarın ot-ələf verirlər... At da, könüllü-könülsüz, beş eşşəyin işini görür.

Qeyd edək ki, bu, sadəcə alleqorik hekayə deyil, atlar da sınırlar.

Dostoyevskinin "Alçaldılmışlar və təhqir olunmuşlar" romanındakı Makar Devuşkin obrazı Kazım dayının atından çox da fərqlənir. Özünün təhqiramiz vəziyyətini yaxşı başa düşən Devuşkin, bununla barışmaq istəmir, gəl ki, etiraz üçün yanında tərər yoxdur...

Ancaq, ədalət naminə, sınımışların hamısını bir gözə görmək də düz olmaz.

Məsələn, ötən əsrin 40-cı illərində ABŞ-da "Sındırılmış nəsil" adlanan güclü ədəbi cərəyan formalaşmışdı. Berrouz, Ginzberq, Keruak kimi məşhur təmsilçiləri olan bu ədəbi nəslə əvvəl-əvvəl "əxlaqsız, romantik, cəmiyyətin tör-töküntüsü" adlandırmaqdan çəkinmirdilər. Onları köşyə sıxışdırmış hakim qaydalara qarşı çıxdıqlarına, özlərini insan saydıqlarına görə nonkomformist damğası vurulan bu yazarlar sonradan Amerika ədəbiyyatının klassiklərinə çevrildilər.

Sındırılmışların belə özəlliyi də var.

Fəridə HACIYEVA
Azərbaycan Yazıçılar
Birliyinin üzvü, şairə

Bir anlıq təsəvvür edəndə ki, günəş öz parlaq şö-ləsini yer üzünə paylayıb, qızıl tellərini aləmə saçmayacaq, bu zaman gözlərim önündə bir zülmət canlanır. Zülmətin xofundan insanın qanı donur.

Bir an dünyanın öz çevrəsindən çıxdığını təsəvvür edirsən. Bax, beləcə, 800 il insanların iç dünyasını öz parlaq nuruna qərş edən, ürəklərdə xoş duyğular bitirən, kiçikdən böyüyə qədər sevgi adlı möhtəşəm hissini – həyəcanın incəliyini, sirlə-sehrli cazibəsini çox sərrast, ustalqla könlüllərə hopduran Əfəndimiz, ağamız Hz. Mövlana dühasının, eşqinin nuruna xələl gə-lərsə, elə o andaca insanın iç dün-yasında aramsız döyünən qəlbi sus-sar, dayanar.

İnsan könlünün gülüstan əlvanlı-ğı solar. İllər, qərinələr, əsrlər ötdükcə Ağamız, Sultanımız Hz. Mövlananın böyüklüyü, ucalığı yer üzünün ən qiymətli, cılanmış daş-qaşından üstün görünür.

Artıq 800 ildir ki, bütün türk dünyası Hz. Mövlana zəkasının işığına qı-zınır, ruhunda mənən rahatlıq tapır. Onun bu günə qədər miras qoyduğu lətif sözlər, kamill fikirlər, mərifət, həqiqət, gözə görünməyən varlıqlar ən də-rin mənəni kəsb edir. Bəli, bu gün qəlbimizin ən parlaq günəşi, nuru Hz. Mövlananın müqəddəs adı, möhtəşəm, ölməz varlığıdır.

Mənə elə gəlir ki, günəş, ay, ulduzlar öz n u r u n u i t i r m ə -yən kimi, Mövlana böyüklüyünün işığı da öz şö-ləsini itirə bilməz. Hz. Mövlana elə bir varlıq, elə bir parlaq günəşdir ki, onun yaydığı qızıl tellər min-min könlüllərə sevgi adlı gözəllik bəxş edir. Onun əsərlərinin sehrli insanların həyat mək-təbinə çevrilir. Hər birinə düz yolun yolçusu olmaqda kömək edir. Mövlanasəvərlər "Məsnəvi"nin hikmətindən, "Divani Kəbir"in coşqulu mövzusunda bəhrələ-nərək yüz illərdir ki, mənən təmizlə-nə-təmizlə-nə gedirlər. Hz. Mövlananın hər bir sətri, hər bir kəlməsi insanın iç dünyasının məlhəmidir.

Görün, Hz. Mövlana nə deyir: "Bir könlüdə könlü nuru olmadımı, o könlü könlü deyil"; "Bir bədəndə ruh yoxsa, o bədən torpaqdan ibarətdir"; "Könlü səndən razısa, mən də razıyam. Könlü səndən üz çevirmişsə, mən də üz çevirərəm"; "Süleyman Peyğəmbər o elçilərə dedi ki, ey utanan elçilər, geri dönün, altun sizin olsun: mənə könlü gətirin, könlü". Nə qədər hikmətamiz, nə qədər ibrə-tamiz sözlərdir. Belə bir məqamda mənə elə gəlir ki, Hz. Möv-lana ən qüdrətli memara dönüb insan könlüllərini gözəlliklə yapır.

"Mövlanadı evliya kutbu bilin,
Ne kim ol duyurdusa anm kilin.
Tanrıdan rahmetdir onun sözləri,
Körler okusa açılar gözləri"

Təbii ki, burada oğlu Sultan Veled, könlü gözünün açılmasından söhbət açır. Qadın şairlərimiz də Hz. Mövlana bir çox şeirlər həsr etmişlər. Bunlardan miras olaraq on yeddinci əsrin şairlərindən Leyla xanımı yada salaq:

"Eseri aşkın ile şemi kamer.
Hep semain qibi dövrən eyler.
Merhemet sendən olur eyle nazar,
Medet et bendene ya Hazrati Pir".

Mövlana zirvəsi

Bəli, şairlər, söz-sənət adamları onun hər sətrindən ruh, qida ala-ala yazıb-yaradıb. Və hər biri böyük ustadın qarşısında öz kiçikliklərini hiss edib. O vaxtlar islamda sənətə etiraz edənlər olduğu halda, mevlavilərdə sənətə böyük yer verilir. Bu təriqətdə gözəl əsərlərin öz qiyməti, yeri olurdu. Məsələn, Fenni Dədənin "Güldan içində çiçəklər"i, Dərviş Süleymanın gülləri və bir çox buna bənzər rəsm əsərləri yada düşür. Hz. Mövlana sənətin bütün qollarına yer verdiyi qədər, rəsmə də önəm verib. Bu böyük mürrşid yalnız axirəti xatırlatmış deyil, dünyanı da sevməyi öyrətmişdir. Ümitsizlərə ümid yeri olmuş, günahkarlara təsəlli qapılarını açıq qoymuş və sevgi, şəfqət göstərmişdir...

...Hz. Mövlana haqqında cildlərlə kitablar, həyatı, yaradıcılığı ilə bağlı elmi əsərlər yazılıb. Bir çox insanlar elmlər namizədi, doktorluq elmi adına yiyələniblər. Mənim isə bu müqəddəs sevgim tam başqadır.

Bu təmənnəsiz sevginin yolu o qədər mənalıdır ki, bu incə yolu gedə-gədə haqq yoluna çatmağın gözəlliyini dərk edirsən. Bu yolun əzabını, ağrısını, əlvanlığını, paklığını olduğu kimi qəbul edirsən. Qəlbini səsinə ney səsinin saf, təmiz tellərində - nəğmələrində kökləyirsən. Tanrının eşidə biləcəyi ney sədalari altında gediləcəy yol, insanlığın özüdür. İllərdi kimsədən xəbərsiz, gözəgörünməz bir xəyal kimi əlimdə əsam, bir də nəfsin açarı, Sultanım Hz. Mövlananın izinə düşüb, onun qurub-yaratdığı insanlıq bağçasına tərəf, bütün gözəlliklərdən pay ala-ala gedirəm. Və inanıram ki, bu yolun ölməzliyini, gözəlliyini qoruyan müridlər nəsil-nəsil artacaq, kamilliyin zirvəsinə ucalacaqlar. Qoy, Tanrım bu yolun yolçularına kömək olsun.

Və göylərin sonsuzluğundan hər birini sevgiyə seyr edir. Bu əsərlərin böyüklüyü, ucalığı ondadır ki, Hz. Mövlana Qurandan aliliyini tam mənasında dərk edib, onun möcüzəli seyrindən bəhrələ-nərək, ölməz əsərlərini yaradıb. Hz. Mövlananı bilmək və anlamaq bəs etməz. Onu duymaq gərəkdir. Yüz illərlə onun yolunun işığı ilə gedən insanlar Hz. Mövlana gözəlliyinin ümmanına baş vuraraq incilər toplamış, könlüllərdən-könlüllərə çatdırmışlar. Yüz illərdi Türk dünyasının nur sultanına əsərlər həsr eləmiş, şeirlər yazmışlar.

Təkrarolunmaz səsi, yüksək vokal istedadı və böyük sənətkarlığı ilə Azərbaycan musiqisini dünyada tanıdan Rəşid Behbudov, mədəniyyətimizin parlaq simalarından biridir. Onun musiqi və kino sahəsində misilsiz fəaliyyəti Azərbaycan incəsənətinin zəngin mərhələsini təşkil edir. Prezident İlham Əliyevin 18 mart, 2015-ci il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı və təbliğində müstəsna xidmətlər göstərmiş qüdrətli sənətkarın 100 illik yubileyi geniş şəkildə qeyd olunur. İfa etdiyi mahnılar, səhnə və ekranda yaratdığı obrazlar, əsasını qoyduğu Mahni Teatrı, eləcə də ictimai fəaliyyəti Rəşid Behbudovun çoxşaxəli yaradıcılığının, mənalı həyat yolunun əbədi xatırlanacaq səhifələridir.

Sənət yolunun başlanğıcı

Rəşid Behbudov 1915-ci il dekabrın 14-də Tiflisdə, əslən Şuşadan olan tanınmış xanəndə Məcid Behbudovun ailəsində dünyaya gəlib. Şeir-sənət mühitində böyüyən Rəşid də bu sehrli aləmdən ayrıla bilməyib. Uşaq yaşlarından oğlunun musiqiyə marağını görən ata, ona xalq mahnılarını öyrədərək daha da ruhlandırır. Beləliklə, Rəşid Behbudov musiqiyə sevgisini, sənət zövqünü bütünlüklə ailəsindən əxz edib. Yəni ali musiqi təhsili almısa da, atasının rəhbərliyi altında əsl sənət məktəbi keçib. Sənətkarın lent yazılarında xalq mahnılarının ifası zamanı muğama müraciət etməsi, həm xalq çalğı alətləri ansambli, həm də estrada orkestrinin tərkibində milli musiqi alətlərinin müşayiəti ilə oxuması bunu sübut edir.

Rəşid hələ orta məktəbdə oxuyarkən ifa etdiyi xalq mahnıları ilə seviliirdi. 1933-cü ildə orta məktəbi bitirib Dəmiryol texnikumuna daxil olur. O vaxtdan konsertlərdə çıxış edir. Tələbələrəndən ibarət "Big band" özfəaliyyət orkestrini yaradır. Bu, Gürcüstanın mədəni həyatında bir yenilik idi. O, orkestrlə konsert salonlarında, müxtəlif tədbirlərdə çıxışlar edir. Həmin müddətdə Rəşid Behbudov Gürcüstan vokal məktəbinin bənisi, SSRİ Xalq artisti David Anquladze ilə tanış olur. Bu tanışlıq onun həyatında mühüm rol oynayır. Gənc musiqiçi D. Anquladzenin məşqlərində iştirak edir. Ondan opera sənətinin incəliklərini öyrənir. Bununla yanaşı, Gürcüstan Opera və Bəlet Teatrında xor solisti kimi işə düzülür. 1935-ci ildən Tiflis Hərbi Qarnizonunun ansamblında solist-müğənni kimi fəaliyyətini davam etdirir. Burada tanınmış rus bəstəkarları İ. Dunayevski, M. Blanter və digərlərinin mahnılarını repertuarına daxil edir.

Zaman keçdikcə onun özünəməxsus ifaçılıq üslubu yaranır. Rəşid Behbudov hərbi ansamblarla yanaşı, estrada ansambları ilə də çıxış etməyə başlayır. Tez-tez konsert proqramları ilə Bakıya da gəlir. 1941-ci ildə Böyük Vətən müharibəsi başlanır. Müharibənin ən qızgın çağlarında müğənni döyüş bölgələrində çıxış edir.

Bəyaz pərdəyə doğru

1944-cü ildə Rəşid Behbudov Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operettası əsasında çəkilən eyniadlı filmə Əsgər roluna dəvət alır. Bununla da sənətkarın yaradıcılığında yeni dövr başlayır. 1945-ci ildə ekranlara çıxan filmin əsas obrazlarının ifaçıları SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülür. Əsgər obrazı Rəşid Behbudov yaradıcılığının və sənətkarlığının yüksəlişi üçün mühüm bir pillə olur. Məhz bu filməndən sonra onun yaradıcılıq yolunda yeni mərhələlər, səhifələr açılmağa başlayır. Onu da deyək ki, maestro Niyazi və bəstəkar Tofiq Quliyev, sənətkarı bu rolda çəkilməyə cətinliklə razı salmışdılar.

Bundan sonra bir sıra musiqili filmlərə dəvət alan Rəşid Behbudov çoxcəhətli istedadını tamaşaçıya çatdırmağa müvəffəq olur. Müğənnilik və aktyorluq keyfiyyətlərinin vəhdətini biz sənətkarın çəkildiyi filmlərdə daha aydın görə bilirik. 1955-ci ildə "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında lentə alınan "Bəxtiyar", 1975-ci ildə çəkilmiş "Mən birinci qastrol" filmləri də bu sıradadır.

Buna qədər müğənni 1953-cü ildə "Bakı" kinostudiyasında istehsal edilən "Doğma xalqıma" adlı bədii-sənədli filmə (rejissor Mixail Romm, Hüseyin Seyidzadə,

ssenari müəllifi Həsən Seyidbəyli) rol alır. Bu, ilk musiqili Azərbaycan filmlərindəndir. Kinoşünas, Əməkdar incəsənət xadimi Aydın Kazımzadə bu ekran işi haqqında yazır:

"Film-konsert janrında çəkilmiş bu kinolent incəsənət ustalarının Azərbaycan zəhmətkeşlərinə yaradıcılıq hesabıdır. Respublikanın rayonlarına qastrol səfərlərinə yola düşən artistlərə Rəşid Behbudov özü rəhbərlik edir".

1940-cı illərdən kino musiqisi sahəsində fəaliyyətə başlamış görkəmli bəstəkar Tofiq Quliyevin "Bəxtiyar" filminin Rəşid Behbudov səsinin və sənətinin, istedadının tam açılmasında mühüm rolunu Lətif Səfərovun rejissorluğu olduğu filmə Rəşid Behbudov və Tofiq Quliyevin işbirliyi qabarıq surətdə özünü büruzə verir. Filmə müğənninin bir-birindən fərqli janrlarda, yüksək ifaçılıq qabiliyyəti ilə təqdim etdiyi mahnılar ekran əsərinin uğurlu alınmasında az rol oynamayıb. Filmə səslənən "Bakı haqqında mahnı", "Zibeydə" və tanqo ritimli "Sevgilim" mahnıları ifaçının estrada səhnəsindəki uğurlarının təcəssümüdür.

Mələhətli səs, aydın tələffüz

Rəşid Behbudov həm də əsl konsert müğənnisi idi. Musiqişünaslar qeyd edir ki, vokal sənətində səs aparıcı rol oynayırsa, konsert ifaçılığında "musiqili söz", sözün çəkisi daha üstündür. Konsert ifaçıları üçün qüsursuz, təmiz diksiya əsas şərtlərdən biri kimi qəbul edilir. Bu, muğam sənətində də belədir. Musiqi sənəti tariximizdə çox az sənətkar gözəl səslə bərabər, təmiz və düzgün diksiyaya malik olub.

Rəşid Behbudov da nadir müğənnilərdən idi ki, onun səsi ilə tələffüzü qırılmaz surətdə bir-birinə bağlıdır. Onun ifasında səs və söz bir-birini tamamlayır. Bu cür tandem mələhətli ifadə mahnının estetikasını daha da gücləndirir. Bu bacarıq müxtəlif dillərdə ifa etdiyi bütün mahnılarda özünü göstərir. Gözəl ifa, musiqi duyumu, aktyorluq qabiliyyəti və yüksək səhnə mədəniyyəti sənətkarı tamaşaçıya sevdirən, yüksək zirvələrə qaldıran cəhətlər idi.

O, xalq mahnılarını da özünəməxsus tərzdə ifa edirdi. "Gözəl sənən", "Küçələ-rə su səpmişəm", "Laçın" və s. mahnılar məhz onun ifaçılıq tərzində xalqın yaddaşına həkk olunub. O, xalqın yaddaşında yaşayan mahnıları öz süzgəcindən keçirərək xalqa yeni cizgilərlə təqdim edirdi. Bu da Rəşid Behbudovun özünəməxsusluğunun bir göstəricisidir. Sənətkar xalq mahnıları ilə yanaşı, bəstəkar mahnılarına da müraciət edib, repertuarında özünün bəstələdiyi mahnılara da yer ayırıb. "Ankara və İstanbula salamlar", "Gəncə" bu qəbildəndir.

Mahnı Teatrında yaşayan iktirad ömür

Bakıdakı Mahni Teatrı ölməz ifaçının həyata keçirdiyi ən böyük layihə idi. Bu layihədə mahnı səhnədə öz təsvirini tapa bilirdi.

1968-ci ildə yaranan bu sənət ocağı haqqında sənətkar sonralar deyirdi: "İstəyirdim, elə bir kollektiv yaradım ki, xalq musiqimiz, muğamlarımız, qədim rəqslərimiz, müasir xoreografiya, bəstəkarların yazdığı instrumental, vokal əsərlər, estrada, caz, milli alətlərimiz bu kollektivdə konsert zamanı birləşsin. Tamaşaçı bir neçə saatlıq konsert zamanı Azərbaycan mədəniyyəti ilə yaxından tanış ola bilsin".

Rəşid Behbudov ictimai fəaliyyətlə də məşğul olub. SSRİ Ali Sovetinin deputatı olan böyük ifaçı keçmiş sovet respublikaları ilə yanaşı, Argentina, Bolqarıstan, Belçika, Çili, Çin, Efiopiya, Finlandiya, Hindistan, İran, İraq, İtaliya, Misir, Türkiyə və s. ölkələrdə geniş repertuarla çıxış edib, xalq mahnılarımızın və Azərbaycan bəstəkarlarının vokal əsərlərinin xaricdə populyarlaşması istiqamətində çox böyük xidmət göstərmişdir. O, getdiyi bütün ölkələrə nəğmə dolu ürəyində Vətəni Azərbaycanı da aparırdı.

1959-cu ildə ona SSRİ Xalq artisti, 1980-ci ildə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı fəxri adları verilib. Bununla yanaşı, "Lenin", "Qırmızı əmək bayrağı", "Xalqlar dostluğu" ordenləri ilə təltif olunub, bir sıra xarici ölkələrin dövlət mükafatlarına layiq görülüb. Rəşid Behbudovun mələhətli səsə oxuduğu mahnılar bu gün də qəlblərə yol tapır, zövqləri oxşayır və şübhə yoxdur ki, hər zaman də belə olacaq.

Lalə AZƏRİ

Toy, toy, toydu bu gün...

Dünən siftdə elədim, toyda idim. Firsət tapıb üzbəüz oturan tanışının kefindən hali olmaq üçün yarım saatlıq "popurri" zıppazırına dözməli olduğun, dalınca daha yarım saat, əslində, xala xətrin qalmasını verdiyin növbətçi suala cavab gözlədiyən "el şənliklərindən" birində...

Bizim toylar həqiqətən məşəqqətə çevrilib. Özünün cildəndən-cildə girən göbək - mimoza - krab - stolıçni salatlarıyla; çolpadan başqa nə dadı deyirsən verən broyler çeşidlərilə; süfrəyə qovrulmamış gəldiyindən masadan-masaya, məclisdən-məclisə gəzən ləbləbisilə; yuyulmamış, saplağı üstündə "bakirə" kişmişiyilə; ağır deyən qulaq eşitməyən ab-havası; it yiyəsini tanımayan mühiti; kim bilir neçənci dublu xatırladan əttökən sağlıqları; şıdırgı oynayanların əlindən firsət tapan kimi, alqışlar tələb edən "tamada"sı; güvə yemmiş paltarından tər qoxusu gələn "milli rəqqasə"sinin əlində masa-masa dolayan, boğazdan keçəndə kal armud kimi bizi boğmaq qəsdinə durmasına rəğmə, ortaya "bəh-bəh"lə gələn qurpuru aşıyla...

Orta əsr Avropasındakı ən qəddar inkvizitorun belə həsəd apara biləcəyi bir məşəqqətə çevrilib Azərbaycan toyu! Qalileyi fikrindən döndərmək üçün neçə il zindanda saxladılar. Bizim toylardan xəbərləri olsaydı, yazığı iki "seansa" istədikləri şəkə salardılar...

Bu toyların əlindən deyilməyən görmədim. Deyirik, amma bir-birimizin bəhsinə bu "milli məşəqqət institutu"na təzə, daha eybəcər çalarlar verə-verə, onu yaşadırdıq və yaşayırıq.

Bu faciəni tək özümüz yaşasaq, nə var ki... Gələnlərin "bəylə gəlin" adına gətirdiyi, əsginas şəklində hədiyyədən toy sahiblərinin yalnız sayanda bəhrələndiyini, bu pulların son qəpiyinədək yumurtadan yun qırخان işbazların cibinə axacağını bilə-bilə, onları da yaşadırdıq...

Başımın tükü sanı toyda olmuşam və heç düşünməzdim ki, bu məclislərdən hansıdası təəccübümü doğuracaq daha nəşə görür, amma gördüm: oynamaq nə olduğunu bilməyən-bilməyən, ortadan çıxmayan dingiş qızlarımızı, İran tərənlərini "Burcut!" komandası kimi qəbul edib burcutmaq yarışına girən bambılı cavanlarımızı addımbaşı görürük deyə, onlara qarşı davamlı immunitetimiz var, Amma hamiləliyinin belkə də səkkizinci ayın sanılı günləri qalan bir təzə gəlin tərəfindən rəqs meydançasının qeyd-şərtsiz işğalı hələ görməmişdim! Məni düzgün başa düşün, əzizin toyunda qol götürüb ehmallıca süzən boylu qadınlarımızı çox görmüşəm və bu səhnədən həmişə rıqqətə gəlmişəm. Amma "bu həna o hənadən" deyildi...

Bu gəlin elə bil and içmişdi ki, onu dövrəyə alıb rahat oynamasına şərait yaranan atası, anası və ərinin köməyilə, yer üzünün bütün katalizmlərini qarınıdakı balasına indidən bərbəbir yaşadacaq...

Və yaşadırdı da!
"Tərəkmə" - sunami;
"Papaq" - 11 ballıq zəlzələ;
"Tormoz Hüseyin" - maqnit qütbünün dəyişməsi;
"Popurri" - günəşdəki permanent partlayışlar və maqnit qasırgıları;
"Meşəbəyi" - okean qabarmaları...

Zalımın qızı rəqslər arasındakı, yalnız üzünün tərəfini silməyə bəs edəcək fasillərdə də əyləşmir, ayaq üstə dura bilmək üçün əlini belinə söykək verib bədəninin ağırlıq mərkəzini dəyişir, növbəti musiqini gözləyir, yenə oynayıb, oynayıb, oynayırdı...

Kaş Ginnəsin Rekordlar Kitabından orda bir nümayəndə olaydı, doğma Azərbaycanımızın adı, kim bilir neçə nominasiyada kitabə düşərdi...

Hər yazının bir dramaturji strukturu olmalıdır. Süjet kolliziyaları zəruri girişdən sonra oxucunu gərginliyin zirvəsinə qaldırmalıdır, sonra da mövzuya aydınlıq gəlməli, ortaya bir nəticə qoyulmalıdır.

Bu yazımda hər şey baş-ayaq oldu, həmişə sadıq qaldığım bir çox qaydaldardan dışlırimi qıcaıyb vaz keçdim və axırda "üzüm ayağımızın altına, məni məzur tutun" söyləməkdən başqa çarəm qalmadı...

Elçin Musaoğlu 1966-cı ildə Bakıda anadan olub. M.A.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin rejissorluq fakültəsində (1983-1990) və Moskva Teatr İnstitutunda Mark Zaxarovun kursunda təhsil alıb (1989-1990). "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında (1990), "Akademstudio"da(1992), "Azərbaycantelefilm" YB-də (1994-2004) çalışıb. 50-dən çox sənədli və bədii filmin müəllifi və rejissorudur. Çəkdiyi ekran əsərləri bir sıra beynəlxalq festivalların nüfuzlu mükafatlarına layiq görülüb.

- Son vaxtlar Azərbaycanda kino sahəsində canlanma hiss olunur. Yeni filmlər çəkilir, bu filmlər beynəlxalq festivallara gedir və oradan mükafatlarla geri dönr. Bu, rejissorlarımızın fəallaşmasından xəbər verir, yoxsa?..

- Lev Qumilyovun passionalıqla bağlı nəzəriyyəsi var. Bəlkə də, bizi tərpədən elə bu fəaliyyət ehtirasıdır. Əslində, bizdə həmişə yaxşı rejissorlar olub. Sadəcə, digər sənət sahələrindən - rəssamlıqdan, ədəbiyyatdan fərqli olaraq sinema fərdin işi sayılmır. Bir kadri çəkmək üçün 30-40 adam toplamalı olursan. Bu adamlara da mütləq zəhməthaqqı verməlisən. İstər-istəməz məsələ maddiyyətə bağlıdır. Bu baxımdan kino ilə bağlı dövlət proqramı hazırlanması və bizim nəsiləndən olan Müşiq Hətəmovun kinostudiyaya direktor təyin olunması təkanverici qüvvə oldu. Ürəyində film yanğısı və içərisində çəkmək potensialı olan rejissorlar işə başladılar. Xeyli də uğur qazanıldı.

- Sonuncu filminiz "Nabat"da vətənpərvərlik önə keçir. Ədəbiyyatda ana və vətən ağır mövzu hesab olunur. Yəni bu zəmində pafosdan uzaq ciddi və gözəl sənət əsəri yaratmaq çətindir. Yaşın, kinoda da belədir...

- Hər şey sənəin nə qədər səmimi olmağından asılıdır. Bir də ki, əgər olmuş hadisəni götürürsənsə, süjeti uydurmursansa, təbii görünür. Ədəbiyyatda da belədir, teatrda da, kinoda da. Lokal olaraq sən öz dərdindən danışsan, amma bu, həm də dünyanın dərdidir. Necə deyirlər, qlobal düşünüb məsələni lokal şəkildə həll edirsən. Məsələn, mən azərbaycanlıyam, öz anamdan danışırım, amma istəyirəm ki, filmin arealı böyüsun, dünya adamları orada həm də öz anasını görsün. Söhbət təkcə öz evini, kəndini yox, böyük mənada yer kürəsini qoruyan anadan gedir. Məsələn, biz Nabata ana kimi yanaşırıq, ola bilsin ki, alman tamaşaçı onu ana yox, sadəcə, bütün çətinliklərə sinə gərən güclü qadın kimi qəbul edir. İstənilən halda, ana həm də qadındır. Nabat - ərəbcədən tərcümədə təbiət deməkdir. Bir mənası da həyat anlamına gəlir. Əslində, Nabat dünyanın anasıdır. O, dünyanı qorumaq istəyir. Orada qurd obrazı da var. Qurd həm onun özü, həm də mal-heyvanı üçün təhlükədir. Ola bilsin, bu qurd hətta onun inəyini də yeyib. Amma Ana onu da xilas edir, ona azadlıq verir, yaşamaq haqqını tanıyır. Filmdəki hadisələr həyatdan götürülüb. Əslində, bu ideya çoxdan vardı. Qarabağ müharibəsi başlayanda mən Azərbaycan Dövlət Televiziyasının "Telefilm" Yaradıcılıq Birliyində çalışırdım.

Elçin Musaoğlu: "Az qala ümidimi üzmüşdüm, qəfildən dedilər ki..."

Sənədli filmlər üzərində işləyir, cəbhə bölgələrinə gedib-gəlirdik. Müxtəlif hadisələr barədə eşidirdik. Danışdırdılar ki, filan rayonda bütün kənd köçüb, yalnız ahıl ərnlər evlərini tərk etməyib. Uzağa getməyə, xanımının nənəsi hazırda ermənilərin işğalı altında olan kənddədir. Sakinlər Ermənistanla sərhəddə yerləşən bu kəndi tərk edəndə o, mərhum ərinin şəklini qucaqlayıb evdən bayıra çıxmadı. Axırda bizimkilərdən bir dəstə adam gedib onu, demək olar ki, zorla kənddən çıxardı. Mən hələ o zaman müşahidə etmişdim ki, qadınlarımız daha dəyanətli, daha güclüdürlər. Əslində, "Nabat"ın ideyasının otuz yaş var. İkinci kursda oxuyurdum. Təsədüfən televizorda belə bir şey gördüm: zəlzələdən sonra bütün kənd köçüb, cəmi bir qadın qalıb, bir də onun inəyi. Jurnalist sual verir ki, sən niyə getmirsən, axı bu boyda kənddə başqa heç kəs yoxdur. Qadın cavab verir: "Hara gedə bilərəm? Ərimin də, oğlumun da qəbri burdadır. Bir də ki, bura mənim torpağımdı axı". O vaxt bu süjetdən təsirlənib bir hekayə cızma-qara elədim. Atam tarixçidir, amma arada ədəbi yazılar da yazır. Əsgərliyə gedəndə ona dedim ki, həyatın işini bilmək olmaz, sən bu hadisəni yaz. O da yazdı, hətta sonra kitab çap etdirib mənə göndərdi. Qarabağ hadisələri başlayanda bu hadisə yadıma düşdü.

Nə fərqi var, torpağını tərk etməyə zəlzələ səbəb olur, ya müharibə. Fakt odur ki, hamı çıxıb gedib, qadın tək qalıb. Bunu ssenari halına salıb Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə təqdim etdim. Uzun müddət xəbər çıxmadı, az qala ümidimi üzmüşdüm, qəfildən dedilər ki, nazir oxuyub, bəyənib.

- Yəni qırxıncı qapı qəfildən açıldı...

- Bundan əvvəl çəkdiyimiz "Qırxıncı qapı" filminə işarə edirsiniz. Əslində, sənədli filmlər bədii filmlər üçün mövzu da verir. Məsələn, "Qum dənəsi" sənədli filmi çəkəndə bircə dəfə uşaq kolonunda olmaqla oradan iyirmi-otuz mövzu götürdüm. Hər uşaq öz həyat tarixçəsini danışır və bu bunların hər biri ayrıca film mövzusu oldu.

- "Qırxıncı qapı" yerli kinoteatrlarda nümayiş olundu. Hazırda isə nümayiş proqramlarında "Nabat"ın adı keçir. Bir rejissor kimi, yerli filmlərə tamaşaçı marağı sizi qane edir-mi?

- Təəssüf ki, qane etmir. Bu, bütün dünyada baş verən tendensiya - indi sinema daha çox əyləncəyə çevrilib. Əslində, elə 120 il əvvəl Lümer qardaşları da filmi əyləncə məqsədilə yaratmışdılar. Kino, kafelərdə nümayiş olunurdu. Sonradan bu, sənətə çevrildi. Görünür, indi kino əvvəlki dövrünə qayıtmaq istəyir.

Düzdür, sinemanı sənət kimi qəbul edən seyrci hələ var, bizim çəkdiyimiz filmə hələ kimlərsə baxır. Amma onların sayı azdır. Bugünlərdə türk kino haftəsi keçirilirdi, qonaqlar bizim afişaları da izləyirdilər, onda mən onlara dedim ki, narahat olmayın, bizdə də sizin "Recep İvedik"lərdən var. Yəni bu gün tamaşaçı daha çox göbəkəndən aşağı gültüşə meyil edir. Təkrar edirəm, bütün dünyada belədir. Sanki konkret hansısa qüvvə insanların beynini yönləndirir.

Amerikada, Yaponiyada "Nabat"ı çox maraqla qarşıladılarını gördüm. Səkkiz yüz min nəfərlik zalda bir nəfər də olsun, filmi yarımçıq tərk etmirdi. Xüsusən Tokioda deyirdilər ki, bu, elə bizim filmidir, yapon düşüncəsinə yaxındır. Həttə Kurasavanın nəvələri gəlmişdi, biri mənə babasının "Ran" filmi çəkərək başına bağladığı bandanayı, o birisi isə albomunu hədiyyə götürmüşdü. Almaniyada Helderberq merinin müavini söylədi ki, rəfiqələri Meksika filminə baxmağa gəlibmişlər, onlara biletləri geri qaytarmalarını məsləhət görüb, deyib ki, "Nabat", ancaq "Nabat". Bunu eşidəndə etiraz elədim, axı bu, düzgün deyil, tamaşaçıya elə demək olmaz. Cavab verdi ki, yox, "Nabat" a baxandan sonra onlar hamısı bu tövsiyəyə görə təşəkkür ediblər. Bizi hər yerdə təxminən bu cür qarşılayırdılar.

- Sizcə, "Nabat"ın beynəlxalq aləmdə bu cür uğur qazanmasını şərtləndirən nədir?

- Dünyada təməl mövzular var. Bu, hər yerdə adamları tərpədir, onların marağına səbəb olur. Mən demirəm, hansısa film insanı dəyişə bilər. Amma ən azından, o düşünür, özünü qəhrəmanların yanında hiss edir. Mənimçün popkorn yeyərək, ya saqqız çeynəyərək filmə baxmaq dəhşətli bir şeydir. Mənim filmimə bu cür baxmaq olmaz. Əvvəldən də çəkiliş komandasına deyirdim ki, bizim filmə baxandan sonra tamaşaçının canında dəyişiklik baş verməlidir. İsveçrəli bir seyrci almandill qəzetdə belə də yazır ki, "Nabat"ın ilk on beş dəqiqəsində cə ürəyimin ritminin dəyişdiyini hiss etdim. Əlbəttə, elə adam ola bilər ki, bizim filmin ritminə düşməsin, deməli, bu, onun filmi deyil. Ümumiyyətlə, hamının filmi, hamının müəllifi olmaq mümkün deyil, heç mən bunu istəmirəm də.

- "Nabat" həm də Qarabağ müharibəsindən bəhs edən filmidir. Xaricdəki nümayişlər zamanı bu münaqişənin tarixçəsi, Ermənistan-Azərbaycan konfliktini ilə maraqlandırdılar mı?

- Bütün festivallarda bukletlərimiz paylanırdı, orada Qarabağ münaqişəsiylə bağlı məlumat əksini tapmışdı. Təbii, müzakirələrin hamısında Qarabağla bağlı suallar olurdu. Bəzən ermənilər, ya erməniyönümlü adamlar da sual verirdilər. Mən də məsələnin kökünə varırdım. Hər halda, görüş rejissorla olduğundan, mənə daha çox qulaq asırdılar. Əlbəttə, auditoriyanın münaqişə barədə məlumatı az olurdu. Amma Tokiodakı görüşdən sonra oradakı səfirimiz Gursel İsmayilzadə mənə dedi ki, biz bu qədər tədbirlər keçiririk, kitablar çap edirik, bu qədər maraqla qarşılanmır, amma ilk dəfədir Azərbaycan filmi Yaponiyaya gəlir, internetdə bölgə ilə bağlı yaponlardan nə qədər tıklama olur, çoxlu suallar verirlər. Əlbəttə, sinema dünya dilidir və bu, ölkənin imici üçün çox vacibdir. Təsəvvür edin ki, "Nabat" müxtəlif ölkələrdə qırxdan çox festivalda uğurla iştirak edib. Hər nümayiş zamanı zalda Azərbaycan bayrağı asılır.

Rəbiqə NAZİMQIZI

Xəbər vermişdik ki, RF Mədəniyyət Nazirliyinin qərarı ilə imam Şamilin ən yaxın silahdaşlarından biri, avar əsilli Hacı Muradın (1790-1852) kəlləsinin qalıqları dəfn olunmaq üçün Azərbaycana verilməkdir. Dahi rus yazıçısı Lev Tolstoyun "Hacı Murad" adlı povestinin personajına çevrilmiş avar sərkərdənin mumiyanı başı uzun müddət Sankt-Peterburqda yerləşən Kunst-kamerada, sonra isə Rusiya Dövlət Din Tarixi Muzeyində saxlanılıb. Onun sümükləri isə Qax rayonunun Tanqıt kəndi yaxınlığında dəfn olunub.

...1958-ci ilin payız günlərinin birində Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutuna bir məktub daxil oldu. Qax rayon qəzetində çalışan jurnalistlərdən biri yazırdı ki, Tanqıt kəndi yaxınlığındakı meşədə bir neçə köhnə qəbir aşkarlanıb. Lakin başdaşlarındakı yazılar ərəb hərfləri ilə həkk olunduğundan, onları oxumaq mümkün deyil.

Tezliklə həmin yerə Bakıdan xüsusi ekspedisiya göndərildi. Qəbirlər mamırdan və toz-torpaqdan təmizləndikdən sonra əsl mənzərə üzə çıxdı. Başdaşlarından birinin üzərində yazılmışdı: "Xunzaxdan olan avar mərhum Hacı Murad, hicri tarixi 1268".

Tarixi mənbələrə görə, 1852-ci il mayın 5-də Nuxadan (Şəki) qaçaraq yenidən imam Şamilə qoşulmaq istəyən Hacı Murad, Tanqıt kəndi yaxınlığında 4 müridi ilə birlikdə təslim olmaqdan boyun qaçırıb, onu mühasirəyə alan kaxaklardan və İlisu pristavının dəstəsinin üzvlərindən 11-ini öldürüb. Həmin döyüşdə Hacı Murad və silahdaşları qətlə yetirilib.

"O, qəfildən səntirlədi, üzü üstə yığılıb hərəkətsiz qaldı...Hacı Ağa ayağını onun kürəyinə qoyub cəsədi torpağa sıxdı və qılının iki zərbəsi ilə başını üzdü..." Bu sətirler dahi rus yazıçısı Lev Tolstoyun "Hacı Murad" povestindədir. 1958-ci ildə alimlər məzarı açdıqda, burada həqiqətən başsız skelet aşkar etdilər. Məlumdur ki, Hacı Muradın kəlləsi əvvəlcə Nuxaya gətirilib. Burada naibin başı spirtə yerləşdirilərək Şamaxıya - qubernatora göndərilib. Qubernator da xüsusi yükü Tiflisə - Rus çarının Qafqaz üzrə canişini knyaz Vorontsova çatdırıb.

Sonra xüsusi yük Peterburqa gətirilib. I Nikolay və hərbi nazir Çernışov mürşidin kəlləsinə baxdıqdan sonra onu Hərbi Tibb Akademiyasına veriblər.

XIX əsrin birinci yarısında baş vermiş Şimali Qafqaz müharibəsinin məşhur iştirakçısı Hacı Murad, Dağıstanın Xunzax kəndindədir. Hacı Muradın atası Məhəmməd Alsaqari özünəməxsus torpaqlarda əkin-biçinlə, heyvandarlıqla məşğul olub. Həmkəndliləri onu çox igid və ədalətli adam kimi tanıyıb.

Alsaqarinin arvadı Zalmu, avar xanlarının sarayında dayə və "süd-əmcək" (süd anası) işləyib. Təkəbbürlü və azad fikirli qadın kimi tanınıb. Xan arvadı Paxu Bikanin ortancıl oğlu Nutsal xan Zalmunun südü ilə böyüyüb. Amma xan ailəsində körpələrin sayı artanda Zalmu etiraz səsinə ucaldaraq bildirib ki, "o, qul yox, azad qadırdır".

1834-cü il sentyabrın 19-da Hacı Muradın qardaşı Osmanın atdığı güllə Dağıstanın II İmamına tuş gəldi. Amma özü də yağı gülləsindən qurtula bilmədi. II İmam Həməzət bəyin yaxın adamlarından sayılan Hacıyasavul Məhəmməd onu qətlə yetirdi. Qardaşı Osmanın intiqamını almaq Hacı Muradın öhdəsinə düşürdü. Dağlar oğlu müqəddəs saydığı bu işi böyük ustalıqla gördü və beləliklə, onun taleyində qaçaqçılıq dövrü başladı.

Bu hadisədən sonra Hacı Murad rusların tərəfindən imam Şamilə qarşı vuruşdu, ancaq 1840-cı ildə onu şərəflədilər: Hacı Muradı Şamilə gizli müttəfiqlikdə ittiham edən general Klügenau onu həbs etdi və əsgərlərin müşayiəti ilə Temirxan-Şuraya

(indiki Buynaksk şəhəri) yolladı. Hacı Murad yolda qaçaraq, Şamilin tərəfinə keçdi. Həmin illərdə dəfələrlə Zaqatalaya və İlisuya hücumlarda iştirak etdi. Bədxahların həsədi tezliklə Hacı Muradın Şamilə münasibətlərinin korlanmasına səbəb oldu. 1851-ci ildə o, Rusiya imperiyasının Qafqazdakı canişini Mixail Vorontsova əməkdaşlıq təklif edərək, Şamilədən uzaqlaşdı. Qəzəblənən Şamil onun həyat yoldaşını və övladlarını girov götürdü.

Sanu, Hacı Muradın ikinci arvadı idi. Çeçen əsilli bu qadın mərdliyi ilə məşhurlaşmışdı. Sanu həmişə fəxr edirdi ki, onun elçiliyinə Şeyx Şamil gəlibmiş və tonqalın yuxarı başında əyləşibmiş. Hacı Muradın birinci arvadı isə gürcü qızı Daric olub. Sərkərdə bu qızı Kaxetiyyəyə yürüşü zamanı qaçırmışdı.

Daniel Sultan Naib Xaraxanski eşidəndə ki, Hacı Murad rusların tərəfinə keçib, müridlərə əmr etdi ki, satqının ailəsini qazma zindana salsınlar, evini isə yağmalasınlar. Müridlər evi talan edərək od vurdu. Deyilənlərə görə, Hacı Muradın qızlarından biri - Savu özünün qızıl və zinət əşyalarını gizləncə qonşu arvada verəndə müridlər görür. Onlar qızılları alaraq, üstəlik, biçarə qızı yerə yıxaraq sinəsinə köz tökürlər.

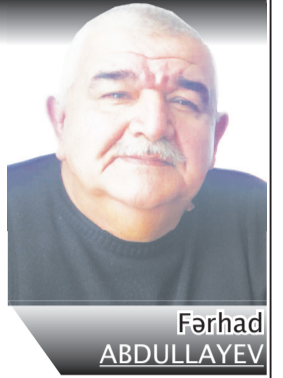
Hacı Muradın 11 yaşlı oğlu, "Güllə" ləqəbli Qulla nənəsi Zalmuya verilən işgəncələri görüb xəncərini çəkdi və müridlərin üstünə yeridi. Amma müridlər onu da təpikləri altına saldılar. Ailənin müsibətləri bununla bitmədi. Sanu 3 aydan sonra qazma zindanda Hacı Muradın növbəti övladını dünyaya gətirdi. Körpəyə atasının şərəfinə Hacı Murad adını verdilər. Uşağı bələməyə əski yox idi. Qadınlar yaş və soyuq qazmada körpəni öz bədənləri ilə isidirdi.

Bir gün Daniel Sultan Naib Xaraxanski naiblərdən birini Sanunun yanına göndərərək evlənmək təklifini bildirdi. Sanunun cavabı sərt oldu: "Mənim pələngimə tələ quran adama ərə getməkdənsə, öl-mək yaxşıdır!"

Hacı Muradın qətlindən bir neçə gün sonra Qafqaz canişini Vorontsov Tiflisdən Sankt-Peterburqa, knyaz Çernışevə göndərdiyi məktubunda yazırdı: "Onun başını Zaqataladan gətirdilər, baş yaxşı vəziyyətdədir və hospitalda saxlanılır. Onu seyr etmək maraqlıdır... Bir çox insanı və əyaləti qorxu içində saxlamış bu adam həqiqətən də ölüb..."

Fərhad SABİROĞLU

"Xırda" məsələ Son

Fərhad ABDULLAYEV

vaxtlar dünyada baş verən siyasi hadisələr, əsasən də lokal müharibələr, dəhşətli terror aktları, Avropa ölkələrinə sığınmağa çalışan qaçqın axını həyatın bir çox sahələrinə ciddi təsir göstərib. Dünya iqtisadiyyatının inkişafında əhəmiyyətli yer tutan turizm sektoru da bu olaylardan nəsibini alıb və "qara günlər"ini yaşayır.

İndi bəzi ölkələr Avropa və rus turistlərini cəlb etmək üçün sözünl əsl mənasında yarışa girib. Misir, Mərakeş və nəhayət, Türkiyə turistlər üçün arzuolunmaz ölkələrə çevrildikdən sonra ucuz qiymətə fantastik istirahət təklif edən məmləkətlərin siyahısı durmadan artır.

İsrail, BƏƏ, İspaniya, Çin, hətta Qazaxıstan kimi dövlətlər təcili surətdə Rusiyanın turizm bazarına girməyə, yaranmış qarışıqlıqdan maksimum bəhrələnməyə çalışır. Əslində burada təəccüblü heç nə yoxdur. Milyardlarla gəlir gətirən, ölkə iqtisadiyyatının təkənverici qüvvələrindən biri kimi dəyərləndirilən turizm sektoru hamı üçün cəlbedicidir.

Bəs Azərbaycan? Müvafiq qurumlar, otel və istirahət məkanları kütləvi turist axınına layiqincə qarşılamaya hazırdırmı?

...Türkiyənin Kuşadası şəhərinin turizm məkanları arasında "Qadınlar çimərliyi" deyilən məşhur bir yer var. Səhsiz-hesabsız otellər, kafe və restoranlar burada dincələnlərlə adamın sevimli istirahət yeridir. Burada yerləşən dənərxanalardan birində qonaq olduq. Sahibi iqdırlı Osman bəydir. Dənərə, növ-növət yeməkləri və turşulara, xüsusi hazırlanmış ayrına söz yox! Bir də türklərə məxsus xidmət keyfiyyəti adamı heyran qoyur. Bir məsələ də diqqətimizdən yayınmadı: Osman bəy gələnlərlə müştərilərlə onların doğma dilində şirin söhbət edir, hətta bələdçi kimi yardımçı olurdu. Osman bəy Bakıdan gəldiyimizi bildəndə çox sevindi. Təzədən çaya qonaq etdi.

- Bu çay da bizdən ikram (yəni hədiyyə). Azəri qardaşlarıma gözümün üstündə yerim var...

Xeyli söhbət etdik. Osman bəydən soruşdum:

- Əcnəbi turistlərin hərəsi ilə öz dilində xoş ünsiyyət qururdunuz. Maraqlıdır, neçə dil bilirsiniz?

Osman bəy xəfif gülümsündü:

- Saymamışam. Gərək ki, 10-12 dil bilirəm. Əlbəttə ki, danışıq səviyyəsində. İngilis, alman, holland, ispan, italyan, ərəb, rus, yapon, macar, çex turistlər ilə, Fransa, Ukrayna və digər ölkələrdən gəlmiş qonaqlarla ünsiyyət yarada bilməsən, biznesin irəliləməz. Bu şəhərə nələləd adamlara da məsləhət verməyə çalışıram. Kimsə Türkiyədən narazı getməməlidir. Axı qonaqpərvərlikdə bizə çatan olmaz.

Osman bəy söhbət əsnasında Azərbaycanda turizmin durumu ilə də maraqlandı.

- Xəzər kimi gözəl dəniziniz var. Yəqin sizdə də turizm baxımından qələbəlikdir... Əcnəbilər çox gəlir?

- Türkiyə ilə müqayisə etmək olmaz. Amma yavaş-yavaş ayaq açılır.

Osman bəyin kafesini tərək edəndən sonra mövzu ilə əlaqədar kiçik bir epizodu xatırladım. Yayda ailəmlə birlikdə həftəsonu Nabrana getmişdik. Dəniz kənarındakı istirahət məkanlarının birində taxta evcik kirayələmişdik. Qonşu evcikdə isə Rusiyadan gəlmiş ailə dincəlirdi. Qonaqlarla tanış olub söhbətləşdik. Rus dilində danışdığımızı görüb çox sevindilər. Azərbaycana ilk dəfə gəldiklərini, buranın təbiətinə, mavi Xəzərə heyran qaldıqlarını bildirdilər. Ailə başçısı və xanımı yalnız bir məsələdən gileyləndi:

- Bizim kimi turistlərin problemi ünsiyyətlə bağlıdır. Bakıda yox, məhz Nabrandada bu problemlə üzləşdik. Rus və ingilis dilini bilən yoxdur. Çimərlikdə, yeməxanada nə istədiyimizi əl-qolla anladırıq. Bütün məlumat lövhələri, menyular yalnız Azərbaycan dilindədir. Ev sahibləri əcnəbi qonaqları nəzərə almayıb. Xidmət sahəsi də istənilən səviyyədə deyil. Bu da çətinlik yaradır. Amma yerli sakinlər çox gülürüz və mehribandır. Azərbaycanca bir neçə söz də öyrənmişik...

Deyəcəksiniz ki, "əşi, xırda məsələdir, birtəhər yola vermək olar..." Amma yox! Hətta danışıq səviyyəsində belə əcnəbi dil öyrənib ünsiyyət qurmaq həm də yaxşı təbliğat vasitəsidir. Niyə ölkəmizə gəlmiş qonaqlara Azərbaycan həqiqətlərini anlatmayaq? Niyə ölkəmizin qədim tarixi, işğal altında olan Dağlıq Qarabağ və ermənilərin haqqımızda bütün dünyaya yaydığı hədyanlar barədə söhbət aparmayaq? Sən, mən, biz əl yelləyib keçsək, bu işi kim görəcək? Axı, "xalq diplomatiyası" ən güclü silahdır. Deməli, bu, heç də xırda məsələ deyil...

Dağlar oğlu

Türkcədən bədii tərcümələrdə bəzən mənə dəqiq verilmədiyi üçün orijinaldakı fikir oxucuya çatmur, bəzən də məsələnin mahiyyəti unudularaq hərfi tərcüməyə meyillik hiss olunur. Qohum dillərdən tərcümədə isə hərfilik formalizmə rəvac verir. Məsələn, yuxarıda müraciət etdiyimiz S.Əlinin "Xəz paltolu Madonna" povestinin orijinalında belə bir dialoq var:

– "Fakat ben sizin anneniz ola bilir miyim?
- Hayır, hayır!
- Belki ablanız?
- Kaç yaşındasın?
- Böyle şey sorulur mu? Ama neyse yirmi altı. Siz?
- Yirmi dörd.
- Gördünüz mü? Ablanız ola bilirim".
İndi tərcüməyə diqqət edək:
– "Məgər məndən sizə ana olar?
- Xeyr, xeyr!
- Bəlkə bacınız olum?
- Neçə yaşınız var?
- Heç bunu soruşurlar? Nəyə, yirmi altı. Bəs sizin?
- İyirmi dörd.
- Görürsünüz, bacınız ola bilərəm".

Türkcədəki abla kəlməsi bacı kimi tərcümə edilməklə orijinaldakı mükəllimədə nəzərə çatdırılmaq istənən çox incə mətləb təhrif olunub. Belə ki, türkcədə abla termini bacı yox, böyük bacı deməkdir. Əsərdəki mükəllimədə polşalı alman qadın (Mariya Puder) hər vasitə ilə özünün türkiyəli Raifdən yaşlı olduğunu nəzərə çatdırmaq istəyir. Ona görə də onun anası ola biləcək qədər yaşlı olmasa da, Raifdən bir-iki yaş böyük olduğunu vurğulayır. Tərcümədəki "Görürsünüz, bacınız ola bilərəm" cümləsi isə izahsız qalır və məntiqsiz görünür, çünki bu kontekstdə yaş fərqi "bacı-qardaşlıq" üçün heç bir əhəmiyyəti olmadığı otadadır.

Orijinaldakı fikirlərin bəzən təhrif edilməsi, bir qisim söz və ifadənin, detalların mütərcim tərəfindən "əhəmiyyətsiz" hesab edilərək (başqa cür düşünmək mümkün deyil, çünki "atılan" hissələr tərcümə üçün heç bir çətinlik törətmir) atılması müşahidə olunur ki, bu vəziyyət tərcüməşünaslıqda məqbul sayılır. Əgər bu detallar doğrudan da "əhəmiyyətsizdirsə", o zaman belə bir haqlı sual meydana çıxır ki, müəllif onları niyə işlədib? Məsələn, povestdə belə bir cümlə var:

"Duvarlarda başbaşa gelin güvey resimleri ve gemi şekliinde yazılmış "Amentü" levhəsi asılı idi".

Tərcümədə "gelin güvey resimleri"nin çox da uğurlu olmayan "cavan arvad və kişi" kimi verilməsi (əslində, gəlin-bəy fotosəkilləri olmalı idi) bir yana dursun, "Amentü" levhası (ərəbcə: İnanırım, belə qəbul etdim deməkdir) ifadəsi tamamilən atılmışdır. Halbuki, müəllifin bu detallarla vurğulamaq istədiyi məqam bu ailənin müsəlman və dindar bir ailə olduğudur. Xəttatlara orijinal ərəbcə və müxtəlif formalarda yazdırılan bu cür lövhələr isə müsəlman türk evi interyerinin bir parçasıdır.

bunları ya eyni ilə qorumaq, yaxud da bunlara tam qarşılıqlar tapmaq yolu ilə çevrilir. Bununla yanaşı, bəzən türkcəyə məxsus frazeoloji vahidlərin ya tamamilən tərcümə edilmədiyini, ya da əksinə, hərfi-hərfinə çevrildiyini müşahidə edirik. Halbuki, bu qəbildən olan ifadə və cümlələrin dilimizdəki münasib və müvafiq ekvivalentlərini tapıb işlətmək və adekvat tərcüməsini vermək lazımdır. Məsələn, Rəşad Nurinin "Dodaqdan qəlbə" romanında belə bir parça var:

"Xəz paltolu Madonna" əsərinin türkcəsindən bir neçə nümunə daha verək:

"Arasına kendi kendimizden kurtulup cəreyana kapılmak hoş bir şey, – Axı, hərdən öz daxili hisslərimizin pəncəsindən xilas olmaq da lazımdır.

Aklımca nüktə etmək istədim: Sahiden evlenmiş insanlar gibi birbirimizden sıkılmaya mı başladık? – Fikrimə gəlmiş bir sual (?) verməkdən özümü saxlaya bilmədim: Zorla evləndirilmiş (?) adamlar kimi, birbirimizdən usanmağa başlayırq?"

Əsərin tərcüməsində lokanta kəlməsinin restoran, yılışmaq feilinin qucaqlaşmaq şəklində verilməsi də xətədir. Birinci termin yeməcxana, ikinci kəlmə isə irişmək, sırtıqlıq etmək, sırtıq-sırtıq gülmək deməkdir.

Mütərcim müəllif mətninə həssas yanaşmalı, yazıçının yaratdığı obraz və tiplərin xarakterlərinin oxucuya çatdırılması məqsədilə seçdiyi bədii priyomlara, üsluba, təhkiyəyə, təsvirə, tərənnümə diqqət yetirməlidir. Bəzən kiçik bir ehtiyatsızlıq, bu və ya digər xarakterin açılması üçün

Nəsr əsərlərinin türkcədən tərcüməsində təhriflər

Eyni əsərdən başqa bir misal verək. Orijinalda:

"Yanımdan bisikletli insanlar ve uzaktan yerleri sarsarak bir tren geçiyordu".

Tərcümədə:
"Yanımdan adamlar ötüb-keçirdi. Hələ (?) uzaqdan yeri titrədən bir qatar da keçib-gətdi".

Göründüyü kimi, tərcümədə "bisiklet" (velosiped) kəlməsi cümlədən çıxarılmışdır. Halbuki, bir çox ölkədə, o cümlədən əsərdəki hadisələrin cərəyan etdiyi Almaniyada velosiped fərdi nəqliyyat vasitəsi kimi çox geniş yayılıb və bu sözün tərcümədə mühafizə edilməsi ölkə və təsvir edilən bədii lövhənin məkanı haqqında təəssürat oyatması baxımından vacib idi.

Bədii tərcümədə dil və üsluba bağlı problemlərdən biri də frazeoloji vahidlərlə (deyim, ifadə, atalar sözü, məsəl, qanadlı sözlər və s.) əlaqədardır. Aydın ki, qohum dillərin xalqlarla müqayisədə qohum, xüsusilə də yaxın qohum dillərin daşıyıcıları olan xalqlar daha çox ümumi, müstəqil frazeoloji birləşmələrə, atalar sözü və məsəllərə sahibdir. Əvvəlki fəsillərdə vurğulandığı kimi, burada dil qohumluğu ilə yanaşı, mənşə ümumiliyi, təbiət eyniliyi, coğrafi yaxınlıq, sosial-iqtisadi, mədəni-məişət, adət-ənənə müstəqilliyi də mühüm rol oynayır. Türkcədən tərcümə əsərlərinin bu baxımdan təhlili göstərir ki, frazeoloji ifadələr, atalar sözü və məsəllər, əsasən,

Azərbaycan dilində

"Çok kalacak mısın ağabey, diye sordu. Fakat birdenbire bir pot kırılmış gibi utandı".

Tərcümədə oxuyuruq:
"Çox qalacaqsınız ağabəy? - deyə soruşdu. Lakin birdən-birə gözəl bir şey sındırmış kimi pərt oldu, utandı".

Mütərcim dilimizdə olmayan pot kırmak ifadəsini qismən mühafizə edərək çevirmişdir. Əslində, orijinaldakı "pot kırmak" ifadəsinin əşya ilə, bir şey sındırmaq ilə əlaqəsi yoxdur və bu cümlədə məcazi mənada işlədilmişdir. Öz doğma böyük qardaşına "Bizdə çox qalacaqsan?", – deyə soruşan bacı dərhal yersiz söz söylədiyini, bu sualın qardaşının xətrinə dəyəcəyini başa düşüb utanır. Tərcümədə bu, "yersiz söz söylədiyini başa düşüb pərt oldu, utandı" şəklində verilib bilirdi. Lakin mütərcim bu frazeoloji vahidin qarşılığı olaraq gözəl bir şey sındırmış kimi pərt oldu, utandı ifadəsini işlətməmişdir.

Eyni ifadəyə "Çalıquşu"nda da rast gəlirik:

"Şahap Efendi, kıpkırmızı keşilerek başını eğdi. Acaba, bir pot mu kırılmışım? Her halde öğle olacak".

Tərcümədə ifadə düzgün verilib:

"Şahab əfəndi qıpkırmızı olub başını əydi. Görəsən bir yersiz sözmü demişdim? Yəqin ki, elə idi".

Əsərin tərcüməsində "cəreyana kapılmak" (özünü həyatın axarına buraxmaq) və "nüktə etmək" (kompliment söyləmək, hazırcavablıq göstərmək) kimi ifadələri tərcümədə görmürük. "Sahiden evlenmiş" (həqiqətən ailə qurmuş) söz birləşməsi isə tamamilən səhv tərcümə edilmişdir, cümlənin orijinaldakı mənası itmişdir. Məsələ burasındadır ki, əsərdəki mükəllimə hələ evlənməmiş sevgililər arasında keçir. Qadın evliliyin məhəbbəti azaltdığı, öldürdüyü düşüncəsində olduğu üçün evlilik həyatına qarşılıdır. Lakin bir-birlərinə dəlicəsinə aşiq olan iki gəncin "zorla evləndirilmiş adamlar" kimi tərcümə edilməsi orijinaldakı fikrin oxucuya çatdırılmasına mane olmuşdur. Əslində, gənc oğlan özü də hələ evlənmədikləri halda, zaman-zaman bir-birlərindən bezdiklərini, usandıqlarını gördüyü qadına bu cümləni söyləməklə onun fikrinə haqq verdiyini nəzərə çatdırmaq istəyir.

Əsərdən başqa bir cümləyə və tərcüməsinə baxaq:

"Çünkü ne onun Arap harfleri yazmasına, ne de bizim Havrandaki posta memurlarının latin harflerini okumasına imkan vardı – Çünkü nə o, ərəb hürufatı ilə yazsa bilər, nə də bizim Havrandakı rəhbər məmurları latınca bilirdilər.

Diqqətli oxucu "latin harfleri" ibarəsinin latınca şəklində çevrilməsinin doğru olmadığını başa düşür. Əsər müəllifinin də bu cümlədəki qayəsi məhz rəhbər xidməti göstərən poçt məmurlarının istər ərəb, istərsə də latın əlifbasını (latın dilini yox!) bilməyən savadsızlar olduğunu nəzərə çatdırmaqdır.

istifadə edilən detalların tərcümədə öz əksini doğru tapmaması və ya təfərrüat kimi qəbul edilərək atılması, müəllif fikrinin söz düzümünə, təsvir ardıcılığına riayət olunmaması əsərin orijinaldakı aydın fikrin dumanlanmasına səbəb olur, müəllifin xırda detal və ştrixlərlə ifadə etmək istədiyi incə mətləblər kölgələnir. Fikrimizi Rəşad Nurinin "Dodaqdan qəlbə" romanının tərcüməsi əsasında aydınlaşdırmaq.

Müəllif əsərin personajlarından biri olan Şahzadə Vəfiqi oxucuya təqdim edərkən onun "həyəcanlananda fransızca, bir işdən və ya siyasətdən söhbət düşəndə ingiliscə danışdığını" qeyd edir. Bu obrazın sonrakı mükəllimələrində də bol-bol fransızca və ingiliscə söz və ifadələrə yer verir:

"Prens Vefik, ağır ağır başını salıyaraq izah etdi:

- "Ekseküsyon"un "fomö"sü bir şey olacağını təxmin etməm...

Zannederim, mehtap senin "empesyonabilite"ni artırdı..."

Bu parça belə tərcümə edilib:
"Şahzadə Vəfiq başını ağır-ağır yırğalayaraq:

- Deyəsən ay işığı səni həyəcanlandırdı, qızım, - dedi".

Tərcümədə xarici dil məsələsi tamamilə "unudulduğu" üçün Şahzadə Vəfiqin dilinin əsərin digər tiplərinin dilindən heç nə ilə fərqlənmədiyini şahidi oluruq. Bu qəhrəman əvvəldən axıra qədər türkcə danışır və orijinaldan fərqli olaraq, bir dəfə də olsun öz danışığında fransızca və ya ingiliscə kəlmə işlətmir.

Bu məsələ Nazim Hikmətin "Yaşamaq gözəl şeydir, qardaşım" romanının dilimizə tərcüməsində daha uğurlu həll edilib. Əsərin orijinalında tiplərdən birinin – Si-Ya Unun çox gözəl fransızca bildiyini nəzərə çatdıran müəllif, bu personajın danışığında fransızca söz və ifadələrə yer verir. Mütərcim bu ifadələrlə qarşılaşdığı zaman onları eynilə saxlayıb, səhifənin aşağısında tərcümə və izahlarını verib.

(Davamı gələn sayımızda)

Əsgər
RƏSULOV,
Filologiya elmləri
doktoru,
professor

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətlər göstərmiş Əhməd Ağaoğlunun (1869-1939) türkcülük hərəkətində, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımladığı bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər özlərinin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Atam öldüyü zaman əski Bəhriyə vəkilinə həqiqi iztirab günləri yaşadı. Ölənün simasında tam on yeddi illik bir keçmişin, həm də öz keçmişinin xatirələri vardı. Bir axşam çağını xatırlayırdı. Keçirəndəki evimizin salonunda o, xanımı, birlikdə məhkum olunduğu Sapançalı Haqqı ilə xanımı, anam, bacı-qardaşlarını birlikdə oturmuşduq. Bir gün öncə edam olunan mərhum Cavidin¹ dar ağacından asıldığı zaman şüurunu qeyb etdikdən sonra bəzi qəribə əl-qol hərəkətlərindən gülə-gülə danışırdılar. Əski Bəhriyə vəkilinə Cavidin dar ağacının altında skamyaya qalxarkən Allahın, zalımları cəzalandıracağına söylməsindən söz açib "Haydı, baxalım, - demişdi, - qoy Allahın sənin intiqamını alsın da, görələn".

Anam birdən ayağa qalxdı. Üzü sapsarı idi. Gözlərindən yaş axırdı. Titrək səslə "Gülməyin! Gülməyin! - deyər çığırdı. - bu Allaha xoş getməz. Hamımızın başına eyni fəlakət gələ bilər".

"Sitarə xanımın haqqı varmı? İndi inkarlarımın cəzasını çəkirəm".

Xanımının ölümü onu çox pərişan etmişdi. Aralarındakı yaş fərqi, qışqanc xasiyyəti ilə ən xoş günlərini zəhərə döndərməsinə baxmayaraq, yüksəliş və tənəzzülünün bütün mərhələlərində həmişə ərinə ən qüvvətli təşviq, təsəlli, toxtaqlıq qaynağı olan bu gözəl, çox gözəl qadın gənc yaşlarında öldüyü zaman özünü dərin, zil qaranlıq bir uçurumun dibinə yuvarlanmış kimi hiss etdi. Daha onu dərin uçurumdan xilas edəcək, qaranlıqdan gün işığına çəkib çıxaracaq heç bir qüvvə qalmamışdı.

1944-cü ildə, məmləkətdə təkpartiyalı sistemin sona çatmasının ilk işarələri görünəncə, tanıdığı hər kəsi yeni bir partiya qurmaq fikri ətrafında birləşməyə təşviq edirdi. Ən çox da əski İttihad və Tərəqqiyə yeni can, yeni nəfəs vermək fikrində idi. Bir vaxtlar cəsur fədaisi olduğu bu partiyanın sıralarında alınma vurulmuş ləkəni təmizləməkdən başqa heç bir iddiaya düşmədən çalışmaq istəyirdi.

Atamın dostları

Amma köhnə ittihadçılardan böyük işlərin öhdəsindən gəlmək üçün ayaqda duracaq nə qədər insan vardı? Həyatda olanların, demək olar ki, hamısı kimsənin tanımadığı üçüncü, dördüncü dərəcəli adamlardı. Əgər belədirsə, o zaman ittihadçılığın dirçəldilməsi fikrindən əl çəkib yerində başqa təşkilat, quruluş meydana gətirmək olardı. Həmin il Böyük Adada² yaşayırdı. İsmət Paşa cümhuriyyəti olandan sonra gözdən, nəzərdən düşən əski yoldaşları ilə daha sıx-sıx görüşməyə başladılar.

Ən böyük gün yaxınlaşırdı. Yalnız özünün deyil, çox sayda insanın, hətta bütün məmləkətin intizarla gözlədiyi gün! Daha bir neçə il yaşamaq lazım idi. Heç olmazsa, məhkəmə davasını yenidən gündəmə gətirib şərəf və namusunu xilas etmək xoşbəxtliyinə qovuşa bilərdi.

Müxalif partiyalar qurulduqdan, mətbuat tənqidlərə başladıldıqdan sonra meydanlara çıxmaq zamanının gəldiyini söylədi. Yeni nəşr olunan bir qəzetlə dil tapıb xatirələrini çap etdirməyə başladı. Xatirələr yayınladıqca oxuyanlar orada gözlədiklərini tapa bilməyəcəklərini gördülər. Çox diqqətəlayiq, ibrətamiz hadisələrdən, vəqəələrdən danışırdı. Amma bütün bunlar həm cəsarətsiz tərzdə, həm də sənəd-sübutdan xali halda ortaya çıxarılırdı. Şəxsi düşüncələrə və təhəllülə, izahlara həddən çox yer ayırırdı.

Hətta belə bir vəziyyətdə də İstanbul Senzura İdarəsi başqa bir yazını bəhanə edib qəzeti bağladı. Təkrar çıxmağa başlayanda artıq xatirələrin davamı yox idi.

Xəstəliyi getdikcə artırdı. Günün çox hissəsini yataqda keçirir, ancaq bir neçə nəfər yaxın dostu ilə görüşə bilirdi. İndi təkrar məhkəmə barədə də düşünürdü. Tək bir arzusu qalmışdı. Onun, o böyük düşməninin, o qüdrətli kin-küdurətin yıxıldığı günü görmək! Təngnəfəs ürəyini əli ilə aramsız ovuşduraraq Allahdan bir az da nəfəs, bir az da həyat istəyirdi. "Nə baş verir? Vaxta nə qədər qaldı? İnanıram, inanıram, onun süqutuna sayılı günlər qalıb. Amma mən o günü görə biləcəyəmmi?"

Həyatının son arzusunun dinləyənlər ona təsəlli verir, ümidləndirirdilər.

"Əlbəttə, yaşayacaqsan! Yalnız onun məğlub olduğu günü deyil, təkrar mühakimə keçirilməsini, bəraət almağını, təqsirsizliyinin xalqa elan olunmasını da görə cəksən, eşidəcəksən!"

Bu sözlər əski Bəhriyyə vəkilini daha bir neçə gün ayaqda saxlayır, hətta qüvvətləndirirdi.

Bir gecə halı növbəti dəfə pisləşəndə aparıldığı xəstəxanada səhərə yaxın dərin yuxudan ayıldı. Yanında kimsə yox idi. Amma bir an öncə Atatürk, xanımı, Əhməd bəy, Sitarə xanım, qızları, oğlu - hamısı onun ziyarətinə gəlmişdilər.

Təkrar keçirilən məhkəmə bitmiş, bəraət almışdı. Dostları hərəkətlə təbrik edirdilər. Bir az aralıda böyük düşməni başı köksünə əyilmiş, saç-saqqalı biri-birinə qarışmış, köhnə-kürüş paltarda titrəyib dururdu. "Ya Rəbbi, ya Rəbbi! - deyər dodaqaltı pıçıldadı, - xeyir olar, inşallah!" Birdən ürəyində qüvvətli, ağır dolu bir sancı hiss etdi. Dikəlmək, qalxmaq istədi. Bacarmayınca əlini güclə zəngin düyməsinə toxundura bildi. İçəri girən xəstə baxıcısı onu xırıldayan, gözləri divarda bir nöqtəyə dikilmiş, son nəfəsini alıb-verən vəziyyətdə gördü.

Bütün hayatımı onlar verir də ben yaşarım,

Kadımlar olmasa öksüz qalırdı aşarım!

İncə, uzun boyu, skelet bən-zəyən sarı üzü, çiyinlərinə tökülən saçları ilə qələmindən çıxan bu misralara və şairlər üçün əski zamanlardan məqbul sayılan klassik görünüşə o qədər də uyğun gəlmirdi. Həyatı da, demək olar ki, başdan-başa eşq, seir və bunların ətrafında cərəyan edən biləcəklərini hadisələrlə keçdi. Bəlkə yüz dəfə aşiq oldu. Amma üç dəfə evləndi. Birinci arvadı ətli-canlı, sevimli, qarayanız bir xanımdı. İkinci ilə üçüncü isə zəriflikləri, incəlikləri ilə şairin özünə bən-zəyirdilər. Uşaqları yalnız birinci və üçüncü xanımından idi. Hamısı da ataları ilə dostluq edirdi.

Birinci xanımı şairi ruhunun dərinliklərinə qədər tanımışdı. Qəlbini də elə o dərinliklərdəki parıltılara vermiş, hətta gözləri qamaşmışdı. Fəqət şair, dəlicəsinə sevnən qadına səbir, sükunət, təvəkkül verəcək mistik ruh yerinə onu qışqanclar, hiddət, qəzəb, darğınlıq, göz yaşları, hıçqırıqlar içərisində pərişan edən çox hərə-kətli və hər şeyi öz hökmü altına alan xarakterə sahibdi. Bu səbəbdən üç uşaqdan sonra ayrıldılar. Daha doğrusu, şair evdən getdi.

İndi gözlərimin önündə canlanan mənzərəni həyəcanla seyr edirəm:

Şair xanımı ilə ağır bir qovğadan sonra Ankaraya gəlmişdi. Keçirən bağlarında bizə müsafir idi. Xəbəri eşidən arvadı da dərhal ardınca Ankaraya üz tutmuşdu. Ərinin isə heç nədən xəbəri yox idi. Anam iki gün şairə bir şey sezdirmədən kədərli rəfiqəsinə təsəlli verməyə çalışırdı. Belə işlərdə təcrübəsi böyüküdü. "Qadın ərinin üstünə düşməməlidir, böhran sovuşuncaya qədər gözləməlidir. Sonra nə olsa da geri dönəcək, sənənin yanına qayıdacaq" - deyir və ardınca da əlavə edirdi: "Amma əsəblərinin gərgin olduğu bir vaxtda yol verdiyin hərəkətlər ərinə qətiyyətlə təskin etməz, əksinə, daha pis fikirlərə düşməsinə gətirib çıxarar. Səbirli ol, qızım".

Təəssüflər olsun ki, qadın iki gündən çox davam gətirə bilmədi. Üçüncü günü atam, şair, daha bir neçə nəfər müştərək dostları salonda oturmaqları zaman birdən-birə ortalığa atıldı, ərinin dizlərini qucaqladı, "Məni atma!" - deyər ağlayıb inləməyə başladı. Şair ayaqlarının altındakı qadına soyuq nəzərlərlə bir neçə saniyə baxdı. Sonra onu yerdən qaldırmaq belə düşünmədən dönüb salondan çıxdı.

Anam sözlərində haqlı idi. Şair üç uşağını dünyaya gətirən qadından ayrılmaq qərarını həmin o anda vermişdi.

Atamın dostu, Cümhuriyyət dövründəki millət vəkilliyi istisna olmaqla heç zaman siyasətə qarışmadı. Lakin ittihadçılar zamanında da, Cümhuriyyət illərində də siyasi şəfərlərin mühitlərində, süfrələrində, məhrəm dairələrində idi. Onun Məclis üzvləri sırasında yer alması da sadəcə Atatürkün bəzi düşüncələri nəticəsində baş vermişdi. Atatürk Milli Mücadilədəki zəfərdən sonra məmləkətin bütün fikir, elm, sənət sahələrini əhatə edən insanlardan ibarət bir millət məclisi yaratmaq istəmişdi. Bu Məclis Türkiyənin əsas ruh qaynağı olacaqdı. "Filosofların idarəçiliyi" həmin qurum vasitəsi ilə həyata keçiriləcəkdə. İctimai inqilablar da heç vaxt müxalif mövqe tutmaq niyyətinə düşməyən bir məclisin mütləq xeyir-duası ilə gerçəkləşəcəkdə. Qəribədir ki, eyni düşüncə Fransada Napoleonun da ağına gəlmişdi. Onun təşkil etdiyi Beşyüzlər məclisi ilə Atatürkün qurduğu üçüncü Böyük Millət Məclisi biri-birinə çox bən-zəyirdi. İkisi də ölkənin ən tanınmış şairlərini, filosoflarını, alimlərini, rəssamlarını, doktorlarını, sərkərdələrini öz sıralarında toplamışdı. İkisi də onları intixab edən rəhbərlərin bütün arzularını, iradələrini qeyd-şərtsiz qanun şəklində salırdı. Beləliklə, şairin millət vəkilinə olması onun Atatürkün qurduğu məclisin tələblərinə cavab verməsi ilə bağlı idi.

¹ Mehmet Cavid bəy (1875-1926) - İttihad və Tərəqqi hərəkətinin liderlərindən biri, gənc türklər hökumətinin maliyyə naziri. Atatürkün İzmir sui-qəsdinin təşkilində müqəssir sayılaraq İstiqlal Məhkəməsinin qərarı ilə dar ağacından asılmışdı.

² Böyük ada - İstanbul yaxınlığında Prins adaları qrupuna daxil olan ən böyük ada.

(Davamı gələn sayımızda)

Tərcümə edən:
Vilayət QULİYEV, professor

İsrail müstəqillik alan andan yeni dövlətin başçısı Ben-Qurion ən yaxın vaxtda nüvə silahına malik ölkələr sırasına qoşulmağı milli prioritetə çevirdi. Bu istiqamətdə ilk əhəmiyyətli addım 1955-ci ildə atıldı. O vaxt Birləşmiş Ştatlar prezidenti Duayt Eyzenhauerin təşəbbüsüylə İsrail 5 meqavatt gücündə bir nüvə reaktoru aldı. Bu reaktor hərbi istiqamətdə nəsə bir ciddi iş görmək üçün həddindən ziyadə gücsüz idi. Bundan başqa, dinc məqsədlər üçün istifadə olunmalı həmin reaktor, amerikalıların özü tərəfindən müntəzəm yoxlamalara məruz qalırdı.

Bir müddət sonra İsrailin baş naziri Şimon Peres əsl diplomat, kəşfiyyatçı, silah alverçisi kimi hərəkət edərək Fransadan 24 meqavattlıq nüvə reaktoru almağa müvəffəq oldu. Məhz o vaxtdan İsraildə nüvə silahının hazırlanması yolunda konkret iş başlandı. Amma ölkənin öz içində nüvə silahına yiyələnmək planları heç də birmənalı qarşılanmadı. Təsəvvür edin ki, nüvə problemləriylə məşğul olan komissiyanın səkkiz üzvündən yeddisi hökumətin bu qərarına etiraz əlaməti olaraq, istefa verdi. Amma bunun nüvə proqramının aqibətinə heç bir təsiri olmadı, kütləvi qırğın silahına yiyələnmək istiqamətində çoxdan müəyyənləşdirilmiş addımlar tam məxfilik şəraitində atılmağa başlandı...

Bunun üçün ilk növbədə bu sahədə artıq müəyyən nailiyyətləri olan ölkələrdən kəşfiyyat yoluyla faydalı məlumatlar ələ keçirilməliydi. O zamanadək xaricdən elmi-texniki informasiyanın ələ keçirilməsiylə "Aman" və "Mossad" adlı kəşfiyyat qurumları məşğul olurdu. Amma 1957-ci ildə Şimon Peres, Benyamin Blamberqin rəhbərliyi altında xüsusi qurum yaratdı və bu qurumun adını təvazökarcasına "Xüsusi tapşırıqlar bürosu", az sonra isə "Elmi əlaqələr bürosu" (bu adın iverit dilində abbreviaturası "Lakam"dır) qoydu.

"Lakam"ın yaradılması o qədər məxfi saxlanılırdı ki, ilk dövrdə İsrailin nəinki dünyadakı dostları və müttəfiqləri, hətta ölkənin təhlükəsizliyinə cavabdeh olan xüsusi xidmət orqanları belə, bundan xəbərsiz idilər...

Sonralar "Mossad"ın şefi İser Harel bu barədə belə yazırdı: "Lakam" dərin konspirasiya və məxfilik əsasında, ictimai fikri yayındırmaq yoluyla yaradılmış gizli qurum idi".

Əslində "Lakam"ın əsas vəzifəsi nüvə reaktoru haqda məlumatların yayılmasını əngəlləmək idi.

Nüvə reaktorusunun qurulması üçün Ölü dənizlə Beer-Şeva vadisi arasındakı - müqəddəs "İncil"ə görə İbrahim peyğəmbərin bir zamanlar dincəldiyi yeri - Negev səhrasını seçdilər.

Reaktorun montajında yardımını fransızlar göstərdiyinə görə, onlar öz agentlərini də işə cəlb etmişdilər.

Bu agentlərdən özünü din xadimi kimi qələmə verən biri Negev səhrasında yerləşən Dimon şəhərçiyinin meri ilə sıx əlaqələr yaradır və mer, söhbətlərinin birində ağzını boş qoyaraq şəhərin yaxınlığında nüvə reaktorusunun inşa olduğunu söyləyir. Merin ağzındanboşluğu təhlükəli bir simptom kimi qiymətləndirilərək Fransa kəşfiyyatının başçılarna məruzə edilir, onlar da öz növbələrində İsrail rəhbərliyini xəbərdar edirlər. "Lakam" bu vəziyyətdən çıxış yolunu həmin yerdə toxuculuq kombinatının inşa olunması haqda şayiələr yaymaqda görür.

Lakin 1969-cı ildə Birləşmiş Ştatların U-2 kəşfiyyat təyyarəsi həmin obyektin havadan şəklini çəkir və Amerika hərbi analitikləri tikintinin nə məqsədlə aparıldığını anlayırlar. Həmin gündən Dimona şəhərində Amerika kəşfiyyatının agentura şəbəkəsi çox aktivləşir, siyasətçilər isə bu məsələdən narahatlıqlarını dilə gətirməyə başlayırlar. Həm Birləşmiş Ştatlar, həm də Böyük Britaniyanın kütləvi informasiya vasitələrində İsrailin nüvə silahı yaratmaq məqsədilə işlər gördüyü açıqlanır.

Fransa prezidenti general Şarl de Qoll da bu məsələdən narahatlığını gizlətmir və Ben-Qurion 1960-cı il dekabrın 21-də Amerika konqresinin tribunasında bəyan edir ki, İsrailin nüvə reaktoru yalnız dinc məqsədlərə xidmət edəcək. Dünyadakı vəziyyət artıq bu məsələni gizlətməyə imkan vermirdi...

Amma həqiqətə tamamilə başqa idi. İsrail başçısı mötəbər tribunadan dediyi sözlərlə dünya ictimaiyyətinin fikrini azdırmaq istəyirdi ki, işlərin bəlli nöqtəyə çatdırılması üçün vaxt qazana bilsinlər.

Tikilən obyektin təhlükəsizliyi və məxfiliyinin qorunması ilə kifayətlənməyən "Lakam" İsrailin digər xüsusi xidmət qurumları ilə işbirliyi şəraitində nüvə silahının istehsalı üçün zəruri olan komponentlərin axtarışına başlayır. İsrailin bir çox ölkələrdəki səfirliklərinə elmi məsələlər üzrə müşavir vəzifəsinə "Lakam"ın əməkdaşları təyin olunur. Xarici əməkdaşlara gedən İsrail alimləri də "Lakam" əməkdaşlarının tapşırıqlarını qeyd-şərtsiz yerinə yetirməyə borclu idilər. Hətta iş o yerə çatmışdı ki, bəzən bu alimlərə lazımi materialların, sənədlərin oğurlanması, onların fotolannın çəkilməsi də tapşınılırdı.

Bütün fəaliyyətini nüvə silahının İsraildə istehsalını təmin etməyə yönəldən "Lakam" ilk böyük uğurunu Norveçdə qazandı: Norveç İsrailə 21 ton "ağır su"yu məxfi olaraq çatdırmağı öhdəsinə götürdü. Bu qiymətli material müharibə vaxtı Hitler Almaniyasını radioaktiv element olan deyteri ilə təchiz etmiş və buna görə ingilis diversantları tərəfindən partladılmış bir zavodda istehsal olunurdu.

"Ağır su"yun İsrailə çatdırılması məsələsinə həll edən "Lakam" indi də uran axtarılarına çıxmışdı. Bu mühüm məsələ Birləşmiş Ştatlarda "Numek" adlı korporasiya yaradan və eyni zamanda "Lakam" agentliyi olan Şapiro soyadlı bir iş adamına tapşınılırdı. Nüvə enerjisi üzrə Amerika komissiyasının ekspertləri nə qədər çalışsalar da, "Numek" korporasiyası vasitəsilə xaricə uran getdiyini isbat edə bilməmişdi. Amma 15 il davam edən araşdırmalar nəticəsində 587 funt zənginləşdirilmiş uranın yoxa çıxdığı aşkarlandı. Diqqətləyiqdir ki, bu qədər uran təxminən 18 ədəd ortaqüclü nüvə bombasının istehsalına bəs edərdi.

1968-ci ilin noyabrında "Mossad"la "Lakam"ın birgə əməliyyatı nəticəsində 200 ton uran filizi ələ keçirildi. Yüklü Antverpen şəhərindən "İtaliyanın Genuya limanına yollanan "Şeersberq A" gəmisinə yüklədilər. Gəmi Liberiya bayrağı altında üzürdü və sənədlərə əsasən, həqiqətən Genuyaya gedirdi. Amma mənzilbaşına çatmadı və ümumiyyətlə, harasa yoxa çıxdı...

Bircə şey məlum idi ki, "Şeersberq A" hardasa Kiprlə Türkiyə arasındakı sularda o, İsrailə məxsus yük gəmisilə görüşüb...

Bir həftədən sonra gəmi Türkiyənin İskenderun limanında rey-də duranda, anbarlarında həmin yükəndən artıq əsər-əlamət yox idi. Sonradan bəlli oldu ki, Liberiya bayrağı altında üzən bu gəminin həqiqi sahibi elə "Mossad" imiş...

Bu, İsrailin gizli yolla ələ keçirə bildiyi yeganə uran partiyası deyildi. "Mossad" Cənubi Afrika Respublikasından da böyük miqdarda uran filizi almağa nail olmuşdu.

Dimone reaktoru möhkəm qorunurdu. Obyekt ayrıca hava hücumundan müdafiə sisteminə də malik idi. Təsəvvür edin ki, 1967-ci ildə İordaniya üzərində döyüş tapşırığını yerinə yetirib geri dönrəkən kursundan yayınan bir israil qırıcısı bu müəssisənin hava hücumundan müdafiə raketləri vasitəsilə vurulub yerə salınmışdı...

Dimone reaktorunda çalışan hər bir işçi işə qəbul edilməmişdən yoxlanılır, yalnız bundan sonra öz dilindən məxfiliyi qoruyacağı haqda iltizam verərək işə başlayırdı. Həmin iltizamnamədə hətta öz iş yoldaşlarına belə məxfi məlumatları açdığı təqdirdə 15 il həbs cəzasına məhkum ediləcəyi barədə qeyd vardı. Ölkədəki xaricilər bu obyektə yaxın belə düşə bilməz-dilər. Bir dəfə Amerika Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinin rezidenti öz avtomobilində Dimone reaktoru səmtində hərəkət edərkən onu izləyən vertolyotun heyəti tərəfindən saxlanılmışdı. Sənədlərini yoxlayandan sonra rezidentin geri qayıtmasına icazə vermişdilər...

Amma bütün bu qoruma baxmayaraq, məxfi obyektin işi haqda həqiqətlər dünya ictimaiyyətinə gizlin qalmadı. Bunun baskarı isə nüvə mərkəzinin sabiq texniki əməkdaşı Morduxay Vanunu oldu...

(Davamı gələn sayımızda)

Vanununun həbsi

İlqar Əlfinin araşdırmaları "Tam məxfi" layihəsində

XVIII əsrin birinci yarısı – Səfəvilər sülaləsinin son dövrü və Nadir Şah Əfşar imperiyasının mövcud olduğu qısa müddət Azərbaycan tarixinin ən gərgin və maraqlı dövrlərindən biridir. Bu da təsadüfi deyil ki, həmin dövrdə yazılı və şifahi ədəbiyyat, xəttatlıq, miniatür sənəti inkişaf edib, baş verən hadisələri əks etdirən salnamələr qələmə alınıb. Nadir Şahın münsisi Mirzə Mehdi xan Astrabadi məhz həmin dövrün ən etibarlı salnaməçisi sayılır. Onun mətbuatda tam şəkildə ilk dəfə işıq üzü görəcək tarixi sənədlər toplusundan ibarət “İnşa” əsərini qəzetimizin oxucularına təqdim edirik.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Bir şəxsin məvacibinin artırılması səbəbi ilə yazılmış rəqəm

“Göylərin və yerin açarları Onun əlindədir”¹ kəlamında buyurulduğu kimi, xalqın bağlanmış bəxtinin açarlarını öz qüdrətli əlində saxlayan O Yarınış Xəzinəsinin Sahibi dövlət gəncinəsinin qapısını hər cəhətdən biz humayun hökmdarın üzünə açdığı gündən və “qeybin açarları Onun əlindədir”² ifadəsində deyildiyi kimi, yaxın və uzaq işlərin çözülməsini öz iradəsindən və hərəkətindən asılı edən O İcad Saxlanı Xəzinədarının yer üzündəki səltənətin gəncinəsinin açarlarını dünyanı fəth etmiş bizim əlimizə verdiyi vaxtdan biz də göstərdiyimiz səyimiz müqabilində aldığımız belə böyük ətaya görə şükranlar oxuyub ixlasın qiymətli ləl-cəvahiratını döş qəfəsində gizlədən və doğru etiqadın daş-qaşlarını göz yaş kimi pak dürrü-məknunun³ parıltısında qərç edən əqidəli xidmətçilərdən hər birini xüsusi seçilmiş güzgülərdə əks etdirərək müxtəlif bəxşişlərlə mükafatlandırmağı lazım bildik. Bu gözəl sözlərin hədəfi xasiyyətinin məhəmmədlik güllü düzlük və sədaqət rayihəsi ilə burnumuzun həmişə qıcığılandıran dövlət xəzinəsinin başçısı Mirzə Məhəmməddir. Biz filanın başlanğıcından filan məbləği onun məvacibinə artırırıq ki, xidmət göstərərək ümidindən küsməyərək düzətiqadlılığın naxışını bəndəliyin qızıl sikkəsində həkk etsin.

Şah Sultan Hüseyinin dövründə sandıqdarın⁴ məvacibinin artırılması haqqında yazılmış rəqəm

Bizim ucalan bəxtimizin boyu və qələbələrə dolu taleyimizin yüksələn qaməti O Tayı-bərabəri Olmayan Qadirin lütf camexanasından⁵ ətə olunan gözəllik və varlılıq libasındakı naxışlarla və səltənət ilə hökmranlığın dayaqlarındakı mütərrəzlərlə bəzəndiyi, eləcə də sevinc papağı ilə hüsn tacının parıltısı və əklil ilə kəkilin rəvnəqi fələyin qaranlıq zülmətini yardığı gündən bunları buyurmağı özümüzə borc bildik ki, gecə-gündüz sədaqətlə qulluq etdiyi zaman gecə və gündüz paltarını aparıb-gətirən və buqələmun cildinin tək-rəngli libasına öz xidmətləri ilə yüz rəng qatan əqidəli xidmətçilərindən hər birinin başına şahənə inayət ilə ucalıq gətirək və əhvallarının çiyinə nəfis xələt bağışlayaq. Yuxarıda deyilənləri əsas tutaraq hökmdar göstərişi ilə filan-filanın başlanğıcından onun məvacibinə filan məbləği artırıdık.

Mirzə Mehdi xan Astrabadi və onun “İnşa” əsəri

Şah Sultan Hüseyinin dövründə Kərəməli bəyin adına yazılmış möhrdarlıq⁶ sənədi

Ən yüksək kərəmi-əli ilə və Tayı-bərabəri Olmayan Hakimin köməyi ilə səltənət və hökmranlıq üzüyünün biz humayun hökmdarın qələbə talei əlimizə və Süleyman möhürünün dünyanı fəth etmiş bəxt barmağımıza keçirildiyi gündən özümüzə borc bildik ki, möhür-möhür sədaqət izlərini canının boyundan asmış və bu əbədi dövlətə qulluq etməyin naxışını itaət ürəyinə vurdukmuş köhnə bəndələrdən hər birinə xüsusi ətalar bağışlamaqla onlara başucalığı gətirək və şahın inayətinə layiq görək. Bu səbəbdən filanın başlanğıcından Kərəməli bəy Gündüzlünün möhrdar rütbəsinə yüksəlttik ki, mübarək möhürü tam əminliklə və sidqi-ürəklə yuxarıda yazılan sənədə bassın.

Nadir şahın Molla Məhəmməd Zəkiyə yazdığı məktub

Əllamə Mövlana Məhəmməd Zəki bilsin ki, əlavəsində iki lülə duanın da bağışlanmış olduğu məktub ünvanına çataraq bazuya bağlanan bir qələbə nişanı və dövlətin əklilində bir yaraşlıq kimi qəbul edildi.

Ordunun qiyamətəşər ön dəstələri və üzərində həmişə fəth ilə zəfərin parıldadığı ləşkəri şir kimi ova çıxan zaman Dünyanın Hakimi “sizin görmədiyiniz qoşunla müdafiə etmişdi”⁷ və qeyb sipahını irəli sürüb və Cəbrayılın (ə) bəxtəvər ordusunu kərəmətli sözdə deyildiyi kimi, “siz üstün gəlmisiniz. Allah sizinlədir.

altında Mustafa dininin ələmi işıqlandıran şamını fitnə-fəsadların törətdiyi soyuq küləkdən mişkatda¹² qorumaqdan və Cənab Xaliqın yaratdığı bütün məxluqlar üçün qəddar düşmənlərin sui-qəsdlərindən əmin-amanlıq qazanmaqdan başqa bir məqsədi olmamışdır. Müsəlman məsləkinin yolçuları və Sübhani rızanı tələb edənlər dünyə meydanında ələmlərini uca tutmalıdırlar. Din yolunda döyüşçülər canlarını qurban verməyə və var-dövlət sahibləri mallarını sərf etməyə hazır olduqları kimi, onlar da qüdrətləri yetdiyi və əllərdəki gücün olduğu qədər onlardan üstün olmayan düşmənlərə qoşunlara və yağsarsıdan ordulara həmrəh olub müzəffər qazilərin imdadına yetişərək yardım göstərməlidirlər. Həqiqətən də Xudavəndi-ələmin mərhəməti ilə fəth qapılarının açılması həmişə təqvalıların duaları sayəsində müyəssər olmuş və bərekətin əldə edilməsi o Haqqtanıyan firqənin qələbələri və zəfərlərinin nəticəsində baş vermişdi. Cihad döyüşü öz soyuq nəfəsini üfürən zaman o hünər sahibləri savaşa üçün yaraqlanarlardı və bütün möhtərəm zəkallıların, əməlisalehlərin və dərvişlərin mübarək gecə-gündüzlər oxuduqları dualar qəza oxlarının qarşısında bir zirehə və bələli nizələrin qabağında bir qalxana çevrilirdi. Gecənin qaranlığında onların ahları uçan qafil oxu tərs yönə döndərərək döyüşçünün istədiyi hədəfə aparar. Hər bir firqəsinin işarəsi ilə düşmənləri suya salaraq özləri bir qayıqın vasitəsilə dənizin girdabından qurtularlar. Onların qılınclarının tiyəsindən və əməli düşmənlərin əlləri iflic halına düşər və onların özünüqoruma səyləri nəticəsində yağılardan ömür günləri sona yətar. Duaların təharət şərabı ilə dolu qədəh onların ağızlarını yaşardar. İlahi orucun çırağı və mələkutun ərş xəzinəsinin açarı olan Fırqanın surələri ilə ayələri qarşılarında geniş yol açar və bəlkə də Allahdan gələn qol gücü və duaların gətirdiyi qüvvə ilə o əfqan bütünü varlıq tağından yerə salar və İran ərazisinin torpağını hava aşığılının odyığıdın qılınclarının suyu ilə düşmənin çirkindən yuyub təmizləyər.

¹ Zümər. 63

² Ən'am. 59

³ Dürrü-məknun – gizli saxlanılan inci.

⁴ Sandıqdar – (burada) paltar üçün ayrılmış otağa nəzarət edən, paltarsaxlayan.

⁵ Camexana – paltar saxlanılan yer, qarđerob.

⁶ Möhrdarlıq – dövlət sənədlərini möhürləməklə məşğul olan şəxsin vəzifəsi.

⁷ Mücadələ. 19

⁸ Hədid. 25

⁹ Tövbə. 40

¹⁰ Mühəmməd. 35

¹¹ Əli bin Musa ər-Rıza – Riza ləqəbli Əli ibn Məseyi-Kazım ibn Cəfəri-Sadiq (ə.s.). Səkkizinci imam

¹² Mişkat – divar oyuğunda şam ya çıraq saxlamaq üçün xüsusi yer.

Sözə, bədii mətnlərə tarixin bütün dö-
nəmlərində ehtiyac olub. Söz – zamanın
biləyindən yapışan, onun nəbzini yoxla-
yan bir təbib olub həmişə. Gərdisin əli
hər yerdən üzüləndə, dünya qələmin gücünə,
bədii sözə söykənib. Bunu zaman-zaman sı-
naqlardan keçən ədəbiyyatımız da təsdiq-
ləyir. Təəssüf ki, yazılan gözəl əsərlərlə ya-
naşı, bu günün mənzərəsi fonunda yaşanan
xaotik bir söz bumuna da şahid oluruq. Bu,
əsl sözə qiymət verən oxucularda bir xə-
yal qırıqlığı yaradır. Ədəbi mühitdə yaşa-
nanlar, məsələn, yaşından, təcrübəsindən,
istedadından asılı olmayaraq, romançılığa
aludə olmağın bu gün bir dəb halını alma-
sı, nəticədə sözün urvatdan düşməsi ədəbiyyatsevərləri
məyus edir. Belədə klassik-
lərimizin tarixin dolanbac-
larından keçib gəlmiş əsərlərinə bir daha üz tutmağa
dərin ehtiyac duyulur. Bu baxımdan, sənətkarlarımızın əsərlərindən örnəklər verməyi planlaşdırmışıq. Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli ədiblərindən olan İsmayıl Şıxlının “Sağsağan” və “Sənə Aslanım deyən...” hekayələri ilə missiyamızı davam etdiririk.

İsmayıl
ŞIXLI

Adı dünyada yayılmış Diziaynalı pəhləvan bu gün şahın hü-
zürünə gələndə baş əymədi. Və-
zir-vəkili də saymayıb, dərhal
yuxarı keçdi. İçəridəkilər onu gö-
zaltı süzsələr də, qorxularından
heç nə demədilər. Bilirdilər ki,
şah istəklili pəhləvanına söz deyən
nin boynunu vurdurur.

Diziaynalı, adəti üzrə şahın sağ
tərəfində əyləşdi, dəstəyinaşılı
uzun, enli qılıncını dizinin üstünə
qoyub şəstlə içəridəkiləri süzdü.
Şah da dinmədi. Həmişə başını
tumarlayıb kürəyinə döydüyü
sevimli pəhləvanının axır vaxtlar
heç kəsi saymadığını, bu gün isə
onun özünə belə məhəl qoymadığını
görsə də, susdu. Ancaq hiss
etdi ki, barmaqları şahlıq taxtının
dirsəkliyini sıxdı.

- Necəsən, oğlum?
- Keyfin yaxşı olsun.
- Güləşməyə hazırsanmı?
- Güləşməyə yox, dünyanı çiy-
nimə qaldırıb yerə çırpmağa da
hazırım. Bu saat qollarımda elə
güc var ki, heç kəs, heç kim qaba-
ğımdaya dayana bilməz!
- Yəni deyirsən, dizini yerə gə-
tirən olmaz?
- Elə oğulu hələ anası doğma-
yıb.

Pəhləvan ayağa durdu. Sinəsini
qabardıb şahın önündə dayandı.
Onun enli kürəyi otağın yarısını
tutdu. Şah pəhləvanının iri,
cod əllərinə, tüklü qollarının şiş-
miş əzələlərinə, şüşənin altından
aydın görünən diz kündələrinə,
köks qəfəsinin aşağısına, qabır-
ğalara doğru uzanan və paltarın
üstündən belə aydınca hiss edilən
girdə əzələlərinə və nəhayət, boy-
nuna bitmiş çiyinlərinə baxdı.
Onun çiyini və sinəsi o qədər qa-
barıq idi ki, bunların müqabilində
başı olduqca balaca görünürdü.

- İstəyirsən bu saat buradakıların
hamısını bürüb-büküb, alım
dizimin altına!

Sənə aslanım deyən...

(Əfsanə)

Şahın qaşları çatıldı. Sifətində
qəzəbqarışıq acı bir təəssüf keçdi:
- Lazım deyil. – Şah qəzəbi-
ni boğub zorla gülümsündü.
Diziaynalı bu gülüşdəki mə-
zəmməti duymadı. – Sabahki
döyüşdən qabaq səni bir yerə
göndərəcəm.

- Hara?
- Qəbiristanlığa.
- Nə?!

Şah pəhləvanının təəcübünə
əhəmiyyət vermədi. Sakitcə sözü-
nə davam etdi:

- Gedərsən qəbiristanlığa, Rüs-
təm-Zal çağırarsan.
- Ölü mənim nəyimə lazımdır?
- Gərək olar.

Pəhləvan gəlidiyi kimi, gedəndə
də heş kəsi saymadı.

O, şəhərin kənarındakı qədim
qəbiristanlığın girəcəyində ayaq
saxladı. Xəfif külək yovşan qoxu-
lu havanı onun üzünə çırpdı. Qə-
biristanlıq böyük idi. Üstünəşılı
uca, iri başdaşları qibləyə üz tu-
taraq qatarlaşmışdı. Daşların üst-
ünə qəbirdə yatanların sənətinin
bildirən şəkillər çəkilmişdi.

- Mənə siz yox, Rüs-
təm-Zal lazımdır.
Ölülər daşları
qaldırıb qəbirlərin
altında yox oldu-
lar.

Diziaynalı pəh-
ləvanın sükut-
dan qulaqla-
rı cingildədi.
Üfüqə doğru
əyilmiş günəşin
qürub sarılığında
daha vahiməli görünən
başdaşlarına baxıb yenidən
qışqırdı:

- Rüstəm Zal, hey!..

Onun səsi qəbir daşlarına toxu-
nub cingildədi. Pəhləvan qulaq
verib öz səsinin əks-sədasını din-
lədi. Birdən ayağının altında yer
titrədi. Başdaşları silkələnbir şaq-
qıldadı və Diziaynalı gördü ki,
qəbiristanlığın aşağı tərəfindən
bir təpə qalxdı və onun üstünə
yeridi. Diziaynalını vahimə bas-
dı. Dalı-dalı geri çəkilib kürəyini
uca bir başdaşına söykədi. Əlini
qılıncın dəstəyinə aparıb gözlədi.

Gələn insan idi. Yeridikcə dizə
qədər torpağa batırdı. Onun enli
kürəyi günəşin qabağını kəsdi-
yindən, qəbiristanlığa qaranlıq
çökdü. Ətrafdakı quru otlar, yov-
şan kolları tərənib xışıldadı. Elə
bil külək əsdi. Diziaynalının bə-
dənini soyuq tər basdı. Çığırmaq

- Yoxsa mənim güclü pəhləvan ol-
duğuma inanmırsan? Məni bütün
dünya tanıyır. Hamı qabağımdaya
zağ-zağ əsir. Heçə pəhləvanın kü-
rəyini yerə vürmüşəm, ancaq hələ
mənim dizimi yerə gətirən olmayıb.

- Bilirəm.

- Dörd böyrək pəhləvanı mən
yıxmışam.

- Bilirəm.

- Kəlbəyənini də mən dizimin
altına almışam.

- Onu da bilirəm.

- Haçaürək pəhləvanı necə da-
na boynu elədiyimi, yaqın eşitmi-
sən?

- Eşitmişəm.

- Bəs niyə gülürsən?

- Ona görə ki, o pəhləvanlar
səndən güclüdürlər.

- Necə? Məndən güclüdürlər?
Bəs niyə kürəklərini yerə vurub,
dizimin altına alıram? Bəs niyə
qabağımdaya duruş gətirə bilməyib
yıxılırlar?

- Şahın qorxusundan.

- Şahın buraya nə dəxli var?

- Var, əzizim, var. Əgər o sənin
dalında durmasa, bircə gündə
yox olarsan.

- Elə şey yoxdur. Mən özüm
güclüyəm. Mənim qabağımdaya heç
kəs çıxa bilməz. Nə qədər ad-san
qazanmışamsa, özüm qazanmışam.
Mənim dizimi yerə gətirən
hələ anasından olmayıb. Ona gö-
rə mənə Diziaynalı deyirlər.

istədi, səsi çıxmıdı. Vahiməli-va-
himəli qılıncını siyirib havada
yellədi. Qüvvətli bir əl onun qo-
lunu burub yanına saldı:

- Özünü niyə itirdin?

- Sən kimsən?

- Rüstəm-Zalam.

O, kənara durdu. Pəhləvanın
üzünə gün düşdü. Diziaynalı tə-
pimş dodaqlarını yalayıb qarşı-
sında dayanan nəhəngə baxdı:

- Niyə torpağa batırsan?

- Görünür, torpaq yumşaqdır.

- Bəs mən niyə batmıram?

- Yəqin, mən səndən ağırəm.

- Yəni demək istəyirsən ki, sən-
dən güclüyəm?

- Bilmirəm. Hələ səninlə güc-
mü sınınammışam.

- Sən pəhləvansan?

Rüstəm Zal gülümsündü:

- Sözüünü de.

Diziaynalı onun mehribanlı-
ğundan azacıq ürəklandı və alt-
dan yuxarı Rüstəmin üzünə bax-
dı. Bu nəhəngin qarşısında nə
qədər balaca və cələfsiz oldu-
nu dərk etdi.

- Bəs sənin soracağın niyə qulağı-
ma dəyməyib?

- Hamı sənin kimi adlı-sanlı ol-
maz ki?

Rüstəm gülümsündü. Yuxarıdan
aşağı baxıb qarşısındakı pəhləvanın
pötrmüş sifətini, qılıncın dəstəsin-
dən necə yapıldığını gördü. Onun
xoruz kimi boynunu şax tutub dün-
yaya meydan oxumaq meylinə
olduğunu anladı. Əlini pəhləvanın
çiyinə qoyub, ehmalca aşağı bas-
dı. Diziaynalı ağırlıq altına düşmüş
yay sıxılıb balacalaşdı. Nə qədər
silkeləndisə, çiyindəki ağırlığı ata
bilmədi. Özü də hiss etmədən büzü-
şüb aşağı çökdü. Dizləri yerə gəldi.
Rüstəm onun dizlərinin ehmalca
yerə endiyini hiss edib dayandı. Bir
balaca da əlinin ağırlığını salsaydı,
pəhləvanın dizlərindəki aynalar sı-
na bilirdi. Rüstəm bunu istəmədi.
Əlini boşaltdı. Pəhləvanın çiyin-
dən tutub yuxarı qaldırdı. O, sıxıl-
mış “yay” kimi asta-asta açılıb dikəl-
di. Rüstəm əlini götürdü. Pəhləvan
ufuldanıb dərinədən nəfəs aldı. Bil-
mədi gözünü gün qamaşdırırdı, yox-
sa başının üstündə qığılcım oynadı.
Özünə gələndə gördü ki, qəbiristan-
lığın bürüyən kölgə uzaqlaşdı. Yenə
ayağının altında yer titrədi, başdaş-
ları silkələnbir şaqqıldadı, Rüstəm Zal
yox oldu. Pəhləvan çiyini ovxala-
ya-ovxalaya onun dalınca qışqırdı:

- Sənin ki, belə gücün var, bəs ni-
yə mənim kimi məşhur deyilsən?

Yerin altından səs gəldi:

- Sənə “aslanım” deyən mənə
“pişiyim” desəydi, dünyanı çiy-
nimdə gəzdirərdim.

Diziaynalı kürəyini söykədiyi
başdaşının dibinə çömbəldi. Qolu
ilə alınıdakı soyuq təri sildi.

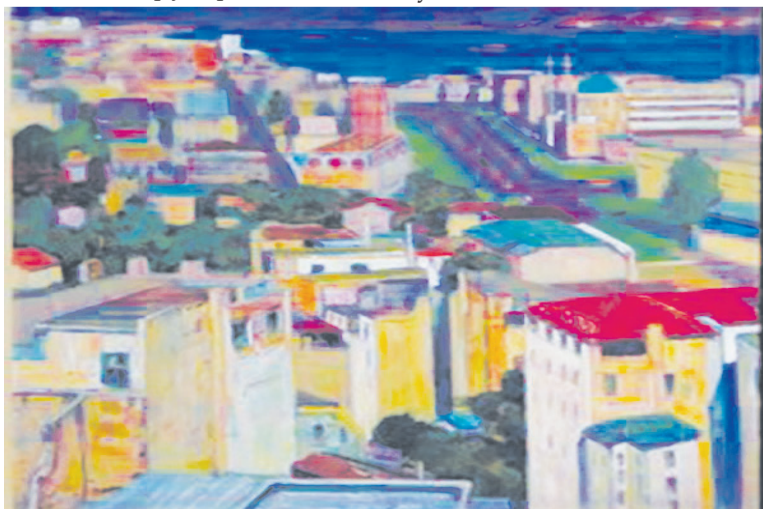
Qəbiristanlığa ağır və vahiməli
bir sükut çökdü.

Onun yaradıcılığı mübaliğəli, dəbdəbəli, bəzəkli, süni görünə biləcək mövzulardan çox-çox uzaqdır. Bu rəssamın yaradıcılığında daha çox sadə məişət mövzuları, gündəlik həyatdan götürülmüş adi səhnələr, xalq məişəti, milli adət və ənənələr özünəməxsus təxəyyülü və dəstxətlə əks olunub. Söhbət açdığımız sənətkar, Azərbaycanın Xalq rəssamı Ağa Cəfər oğlu Mehdiyevdir (1920-2003).

Ağa Mehdiyev ölkəmizin ən gözəl güşələrindən biri olan İsmayılı rayonunun Lahıc qəsəbəsində anadan olub. Lahıc özünün təbii gözəllikləri, göz oxşayan mənzərəli təbiətilə seçilir, adət-ənənələrimizin xüsusi şövqlə yaşatıldığı bölgələrimizdən biridir. Lahıcda məxsusi ustalıqla hazırlanmış sənətkarlıq nümunələri ölkəmizdən uzaqlarda da şöhrət qazanıb. Təbii ki, rəssamın ilahinin ecazkar gözəlliklər bəxş etdiyi belə güşədə böyüyüb, boya-başa çatması, onun sənət seçiminə və sonradan sənət dünyasının formalaşmasına heç də az təsir etməyib. A.Mehdiyev ali rəssamlıq təhsili almayıb. O, Ə.Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Texnikumunu bitirdikdən sonra (1938) fəal yaradıcılıq aləminə qədəm basıb. Qeyd etmək lazımdır ki, xüsusi yaradıcılıq bacarığı tələb edən sənət növlərini hər hansı bir məktəbi bitirməklə əldə etmək olmaz. Sadəcə bu, sənət adamının yaradıcılıq dünyasını təkmilləşdirmək üçün bir vasitə ola bilər.

A.Mehdiyev dəzgah rəssamlığının bütün janrlarında xüsusi bədii yaradıcılıq təxəyyülü ilə əsl sənət inciləri yarada bilib. Onun istər süjetli tablo və portret, istərsə də mənzərə və natürmort janrlarında yaratmış olduğu sənət nümunələri özünün bədii ifadə həlli, özünəməxsus işlənilmə xüsusiyyətləri, forma-məzmun ahəngdarlığı və bədii təsir qüvvəsi ilə tamaşaçı və mütəxəssislərin nəzər diqqətini cəlb edir.

A.Mehdiyev Azərbaycan təsviri sənət tarixində öz dəstxətini, öz yaradıcılıq üslubunu yaradıb. Rəssam kompozisiya quruluşunda əlavə detallardan imtina edir, əksər hallarda qəhrəmanlarını, əşya və predmetləri açıq təbiət fonunda təsvir edir. O, kolorit həllində daha çox təmiz rənglərə üstünlük verir və təmiz rəng keçidlərinin kontrastlığı vasitəsi ilə əsərlərində perspektiva və işıq-kölgə münasibətlərini yaradırdı. İstər mövzu seçimində, istərsə də bədii texniki işlənilmə xüsusiyyətlərində rəssam ənənələrə söykənirdi. Onun bilərəkdən perspektiva və kolorit həllindən imtinası və eləcə də ayri, dalğalı xətlərlə işləmə xüsusiyyətləri, təbii ki, qədim miniatür sənətimizdən qaynaqlanırdı.

Ağa Mehdiyev - milli ruhlu rəssam

Bəlkə də A.Mehdiyevin milli motivli əsərlər işləməsi və işlənilmə texnikasında mövcud qaydalardan kənar, qədim miniatür üslubuna meyilliyi sənətinin layiq olduğu mərtəbəyə uyğun dəyərləndirilməsinə və qiymətləndirilməsinə mane olub. A.Mehdiyevə 1988-ci ildə, ömrünün 68-ci ilində Əməkdar Rəssam fəxri adı verilib. 2003-cü ildə ulu öndər Heydər Əliyevin sərəncamı ilə rəssamın yaradıcılığı yüksək qiyməndirilmiş və o, müstəqil Azərbaycanın Xalq rəssamı fəxri adına layiq görülmüşdür. Rəssamın 1961, 1970, 1981 və 1988-ci illərdə Bakı şəhərində əsərlərindən ibarət fərdi sərgiləri təşkil olunub. A.Mehdiyevin əsərləri Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində və eləcə də digər muzey, qalereya və şəxsi kolleksiyalarda saxlanılır.

A.Mehdiyevin süjetli tabloları yüksək bədii və estetik təsir gücünə malikdir. Rəssamın təsvir etdiyi hadisələrdə insan seyrçi deyil, sanki iştirakçı qismində çıxış edir. Onun süjetli tablolarına "İntizar" (1975), "Xalq bayramı" (1976), "Günəşli gün" (1976), "Eyvanda" (1977), "Yaylaqda" (1977), "Anahıq" (1977), "Güləş" (1979), "Xalçaçı" (1979), "Lahıc qadınları" (1979), "Tikişçi" (1982), "Nar yığıcı" (1984), "37-ci il" (1987), "Səhər" (1987), "Bahar" (1987), "Təndir başında" (1988), "Qaçaq Nəbi və Həcər" (1988), "Şərqi" (1989), "Aıla" (1989), "Bazar günü" (1990), "Qanlı gecə" (1990) və başqalarını aid etmək olar. Sadalanan əsərlərin hər birinin ayrı-ayrılıqda bədii təhlilinə ehtiyac duyulur. Rəssam ana məhəbbətini, qadın əməyini, qadınların gündəlik ailə-məişət qayğılarını, xalçaçıların, pəhləvanların, kəndirbazların, heyvandarların iş şəraitlərini, yaradıcı, zərif peşə sahiblərinin iş prosesini bütün incəlikləri ilə yüksək yaradıcı zövqlə və xüsusi ustalıqla romantik biçimli lövhələrdə əbədiləşdirmişdir.

A.Mehdiyev "37-ci il" adlı əsərini repressiyaya uğradılmış Azərbaycan ziyalılarının ölməz ruhlarına ithaf etmişdir. Möhürlənmiş qapının çərçivələrinə yöndəmsiz taxtaların x şəklində mıxcalanmış görüntüləri seyrçidə olduqca ağır hisslər yaradır.

Qeyd olunmalıdır ki, bu, repressiya mövzusunda işlənmiş ilk təsviri sənət nümunəsi hesab olunur.

Rəssam 1990-cı ilin qanlı 20 yanvar faciəsinin dəhşətlərinə biganə qalmamış, "Qanlı gecə" adlı əsərində faciənin acılarını bədi biçimdə əbədiləşdirmişdir.

A.Mehdiyev eyni zamanda portretlər qalereyası da yaratmışdır: "Qoca kişi başı" (1975), "Avtoportret" (1979), "Lahıclı qız"

(1979), "Dağlar" (1979), "Dağlarda" (1980), "Günorta. Lahıc" (1982), "Köhnə həyat" (1982), "Uca dağlarda" (1985), "Kiçik həyat" (1985), "Yağışdan sonra" (1985), "Sakitlik" (1985), "Şər qarışanda" (1986), "Payız" (1989) və başqalarını aid etmək olar. Avropanın sənət mərkəzində yaşayıb-yaratmış, postimpressionizm cərəyanının məşhur nümayəndəsi olmuş Pol Qoqen (1848-1903) və Fovizm cərəyanının banisi olmuş Anri Matiss (1869-1954) yaradıcılıqlarında bilərəkdən perspektiva və işıq-kölgə həllindən imtina edir, kolorit həllində daha çox təmiz rəng yaxılarından istifadə edirdilər. Təbii ki, bu rəssamların üslubunun formalaşmasına, yaradıcılığında Şərqi incəsənətinin güclü təsiri olub. Maraqlısı budur ki, Azərbaycan təsviri sənətində formalaşmış bu ənənəyə sovetlər dövründə bir basqı var idi. Buna baxmayaraq A.Mehdiyev özünün yaradıcılığında bu istiqaməti həmişə ana xətt kimi götürmüşdür. Demək olar ki, rəssam bütün ömrü boyu öz sənət prinsiplərinə sadıq qalaraq, tamaşaçının zövqünü oxşayan, forma-məzmun dolğunluğu ilə seçilən, güclü bədii-estetik təsir qüvvəsinə malik sənət əsərləri yaratmışdır.

Rəssam həmçinin maraqlı natürmortların müəllifidir. "Qəhvədanla natürmort" (1984), "Natürmort palitra ilə" (1984), "Natürmort" (1985) və s.

A.Mehdiyevin xarici ölkələrə yaradıcılıq ezamiyyəti rəssam üçün həm maraqlı və həm də çox yaddaqalan olub. Qardaş Türkiyə Cumhuriyyətinə yaradıcılıq səfərində rəssam gördükləri, duyduqları və müşahidələri nəticəsində maraqlı tablolar yaratmışdır. Bu səfərdən sonra Bakıda rəssamın Türkiyəyə həsr edilmiş əsərlərindən ibarət fərdi sərgisi təşkil olunmuş və sərgi tamaşaçı və mütəxəssislər tərəfindən müsbət qiymətləndirilmişdir. Rəssamın, tarixi minilliklərlə ölçülən qədim İstanbul şəhərinə həsr etdiyi mənzərələr tamaşaçının qəlbində xoş hisslər yaradır. "İstanbul duman içində" (1960), "Bosfor yağışdan sonra" (1960), "Axsama doğru. İstanbul" (1961) və s. rəssamın belə əsərlərindəndir.

A.Mehdiyevin özünəməxsus yaradıcılıq dəstxəti və güclü müşahidə qabiliyyəti ilə yaratdığı sənət nümunələri Azərbaycan təsviri sənət tarixindən əbədi yaşayacaq.

**ƏSƏD QULİYEV,
sənətsünas**

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcəvən arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bəsvadlılara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözümlə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq. Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik.

Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Mərkəzdənqaçma qüvvəsi nədir?

Hər hansı bir obyektə dartanda, ya da itələyəndə onun yeri dəyişir (yaxud onda hansısa başqa dəyişikliklər baş verir). O zaman deyirlər ki, bu obyektə güc tətbiq edildi. Təsəvvür edin ki, siz əzələlərinizin köməyiylə ağır bir tiri sürüyürsünüz. Əlinizi ondan çəkən kimi, tir yerində mıxlanıb qalacaq. Lakin təsəvvür edək ki, elə həmin tiri siz sürümək əvəzinə qabağınızca diyirləyirsiniz. Bu halda onu itələməyi dayandırdıqdan sonra da hərəkətini azca davam etdirəcək. Görəsən, niyə belə olur?

Bu effektin izahını ilk dəfə İsaak Nyuton verib. Bunun üçün alim ilk dəfə ətalət terminindən istifadə edib. İstənilən əşyanın ətaləti onu irəli aparan qüvvə kəsildəndən sonra da öz hərəkətini bir müddət davam etdirir. Belə olan halda, ağır hərəkətə müqavimət göstərən güc yoxdursa, həmin əşya ona tətbiq edilən güc kəsildəndən sonra belə hərəkətini eyni sürətlə, düz xətt boyunca davam etdirməlidir. Bu, həmin əşya başqa bir gücün təsirinə məruz qalana kimi davam edəcək. Ətalətin nə olduğunu siz öz üzərinizdə sınaya bilərsiniz. Məsələn, avtobus hərəkət edəndə, əgər sürücü əyləci basırsa, bədəninizi irəli əyləməklə öz hərəkətini davam etdirməyə çalışır...

İndi isə gəlin mərkəzdənqaçma qüvvəsinə baxaq. Əvvəlcədən deyim ki, bizim hər birimiz bu qüvvənin şahidi olmuşuq. Hər dəfə əyri trayektoriya ilə hərəkət edən obyektə müşahidə edəndə onu görmüşük. Məsələn, siz elə həmin avtobusdasınız, sürücü onu qəfildən sağa döndərir. Ola bilər, bir də onda özünüza gələcəksiniz ki, bircə anda oturacaqdən yuxulub çarəsiz vəziyyətdə keçiddə uzanmışınız.

İtləyən də olmayıb – siz sadəcə olaraq mərkəzdənqaçma qüvvəsinin təsirinə məruz qalmısınız. Bu qüvvənin təbiətini ətalət anlayışından istifadə etməklə aydınlaşdırmaq olar. Məsələn, ondadır ki, avtobus dönəndə sizin bədəninizi bayaqki kimi, düz istiqamətdə hərəkətini davam etdirməyə can atır və avtobusun dönərkən cıxdığı çevrənin əyri trayektoriyasından çıxmaq istəyir.

Bunu bilmək lazımdır ki, mərkəzdənqaçma qüvvəsi obyektə həmişə eyni istiqamətdə itələyir. Odu ki, velosiped sürərkən sağa-sola dönəndə bədəninizi həmin səmtə əyirsiniz. Bununla siz mərkəzdənqaçma qüvvəsinə balanslaşdırır, ona imkan vermirsiniz ki, velosipedi yıxsın.

Buz niyə üzür?

Bilirik ki, buz ətraf mühitin temperaturu kifayət qədər aşağı olduqda, suyun donması nəticəsində əmələ gəlir və su donarkən onun həcmi genişlənir. Bu da bəllidir ki, on litr sudan təxminən on bir litr buz əmələ gəlir. İstənilən cismin suda üzməsi, yaxud batması ilk dəfə eramızdan əvvəl üçüncü əsrdə yaşamış qədim yunan alimi Arximedinin formalaşdırdığı bir prinsip əsasında baş verir. Alim bu hadisəni izah edən bir qanun kəşf etmişdi. Həmin qanun elə onun öz adıyla, Arximed qanunu kimi tanınır.

Bu qanunda deyilir ki, mayenin içinə batmış hər bir cisim onun sıxşdırıb çıxardığı suyun çəkisinə bərabər qüvvə ilə suyun üzünə itələnilir. Ağac sudan orta hesabla iki dəfə yüngüldür, ona görə də taxta, sıxşdırıb çıxardığı, öz həcmnin yarısına bərabər mayenin təsirindən suyun üzündə qalır. Mantar palıdının qabığı sudan beş dəfə, buz isə təxminən on faiz yüngüldür. Ona görə də aysberqin onda bir hissəsi suyun altında qalır, deməli, aysberqlər əslində bizim gördüyümüzədən böyükdür.

Hər suala

Ətraf havanın temperaturu suyun donma həddindən, yəni Selsi şkalası ilə sıfır dərəcədən azacıq aşağıdırsa, buz qızdırmadan, sadəcə təzyiqlə artırmaqla əritməklə olar. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, bu əlavə təzyiqlə eyni kimi, buz yenə də donacaq.

Beləliklə, məsələn, siz bir ovuc qar götürüb ondan qartopu düzəltmək üçün əlinizdə sıxışdırırsınızsa, bu zaman qar dənəciklərin müəyyən hissəsi əriyərək suya çevrilir və bu su əlinizi açan kimi, yenə donur. Buz əmələ gələrkən suyun genişlənməsi xeyli miqdarda gücün ayrılmasına səbəb olur. Təsəvvür edin ki, illərlə qayalardakı xırda çatları dolduran su qışda buza çevrilib öz həcmi artırır və axırda sərt qayanı çatladaraq qranitin böyük bir parçasını qopara bilər! Bu prosesin dağıntıların aşınmasında böyük rolu var.

İnsan qədim zamanlardan bu qüvvədən öz məqsədləri üçün istifadə etməyi öyrənib. Finlandiyadakı nəhəng daş karxanalarında fəhlələr yekə qayalarda dəşik açaraq ora su doldurur, sonra da suyun donmasını gözləyirlər. Bu yolla böyük qayaları parçalamaq o qədər də çətin olmur.

İnsan irsiyyət qanunlarını necə aşkar edib?

Yer üzündəki hər heyvan, hər bitki yalnız özünün aid olduğu növü yarada bilər. Bu, məhz irsiyyət qanunlarına görə baş verir. Lakin bu, heç də o demək deyil ki, iki valideynin övladı özünün xarici görünüşünə, əqli və fiziki imkanlarına görə, mütləq ata-anasını təkrar etməlidir.

Arada müşahidə olunan fərqlərin özü də elə irsiyyət qanunlarından doğur. Hər bir məxluq başqalarından fərdi cəhətləri ilə fərqlənir. Bu cəhətlər irsi də ola bilər, qazanılmış da.

İrsi əlamətlər, hər növün nümayəndəsi yaranan an əmələ gəlir. İrsiyyətlə bağlı bütün məsələləri genetik adlanan elm araşdırır. Onun təməlini XIX əsrin ortalarında yaşamış avstriyalı rahib və alim Qreqor Mendel qoyub. Mendel öz bağında şirin noxud üzərində təcrübələr aparırdı. Günlərin birində görür ki, yetkin bəhrədən aldığı toxumlardan əmələ gələn bitkilərə bir sıra müxtəlif amillərin müəyyən təsiri olur. Lakin o zamanlar Mendel bu amillərin əsl təbiətini müəyyənləşdirmək iqtidarında deyildi. Bu işi onun davamçıları həyata keçirdi və həmin faktorlara gen adı verdilər.

Mendel təliminin düzgünlüyünə elmi ictimaiyyət o dəqiqə inanmadı. Yalnız 1900-cü ildə, alimin ölümündən on altı il sonra başqa alimlər də bu kəşfin əhəmiyyətini etiraf etdilər. Bu kəşflər əsasında formalaşdırılan qanunlara Mendel qanunları adı verildi.

üçün minlərlə cəhd edib. Bu cəhdlər enerjinin saxlanması qanununun kəşfindən çox-çox qabaqlar başlanmışdı. Hətta bu qanunun kəşfindən sonra belə əbədi mühərrik düzəldilməsi barədə xəbərlər müntəzəm yayılırdı. Lakin hər dəfə yeni ixtira olunan mexanizmi incələyəndə gördülər ki, bu, ya bir səhvdir, ya da elementar fırıldaq.

Vakuüm nədir?

İnsanların əksəriyyəti belə düşünür ki, vakuüm heç bir şey - nə qaz molekulu, nə də toz zərrəciyi olmayan bir sahədir. Alimlər isə deyir ki, belə bir şey, ümumiyyətlə, mümkün deyil. Onların fikrincə, elə bir yer ola bilməz ki, orada heç bir materiya olmasın. Beləliklə, vakuüm cüzi miqdarda materiya olan bir sahədir. Dərin vakuüm isə materiyanın, demək olar ki, olmamasıdır. Lakin bu fikirdə də əsas rol "demək olar ki" ifadəsi oynayır.

Vakuüm yaratmaq üçün ən sadə üsullardan biri içində vakuüm yaratmaq istədiyiniz qabdan havanı çəkib çıxarmaqdır. Hal-hazırda elmi və istehsalat ehtiyaclarıyla əlaqədar çox dərin vakuüm yaratmaq üçün kifayət qədər güclü nasoslar mövcuddur.

Belə nasoslar, məsələn, elektrik lampaları istehsalında onlarda vakuüm əmələ gətirir. Əgər lampada havanın tərkibində olan oksigen qalsaydı, elektrik xəttinə qoşulanda, közərmə sapı bir göz qırpmında yanıb xarab olardı. Ən müasir lampalarda vakuüm nasosları vasitəsilə az qala bütün havanı çəkib çıxarmaq mümkündür.

İşində vakuümdən istifadə olunan, hamımızın yaxşı tanıdığı əşya adı termosdur. Onun iki divarı olur, onların arasında vakuüm yaradılır. İki divar arasında qazın molekullarının miqdarı az olduğu üçün onların arasında xeyli məsafə olur və bununla da istilik keçiriciliyi azalır. Ona görə də isti yay günlərində termosda soyuq süd töksək, o, elə soyuq qalacaq. Əksinə, isti çay termosda ən soyuq havada belə isti qalacaq.

Materiya nədir?

Kainatın istənilən nöqtəsində yer tutan hər şey materiya adlanır. Materiyanın üç vəziyyəti olur: bərk, maye və qazşəkilli. Materiya üzvi və qeyri-üzvi olmaqla iki yerə bölünür. Bitkilər, heyvanlar, adamlar canlı materiya nümunələridir və deməli, üzvi materiyalar sayılır. Odu, pambıq və yun palıtlar, qarabaşaq yarması da onlara aiddir, çünki bir zamanlar onlar da hansısa canlı orqanizmin bir hissəsi olub. Bütün qalan materiyalar: dəmir, mis, şüşə, su, hava və sairə qeyri-üzvi sayılır.

Forma və vəziyyətindən asılı olmayaraq, istənilən materiya atomlardan ibarətdir. Atomların isə mərkəzində nüvəsi olur. Nüvənin ətrafına elektronlar harlanır.

Elektronlar daimi hərəkətdə olan xırdaca elektrik hissəcikləridir. Atomlar o qədər kiçikdir ki, insan onun ölçüsünü heç cür təsvir edə bilməz. Buna baxmayaraq, nüvə ilə elektronlar arasında xeyli boş məsafə qalır. Bu boşluq özünün həcmi baxımından atomun tərkibində olan hissəciklərin birgə həcmindən çox-çox artıqdır.

Beləliklə, söyləyə bilirik ki, materiya, əslində boşluqdan ibarətdir! Fərqi yoxdur – istər adam olsun, istər kərpic divar. Əgər bizim içimizdəki boş sahəni ayıraraq yalnız bərk materiyani saxlasaq, xırdada bir həb boyda qalardıq. Daha bir maraqlı fakt: əgər bütün atomlar eyni olsaydı, dünyada materiyanın yalnız bir növü mövcud olardı. Lakin atomların yüzəndən artıq növü olur və onların hər biri digərindən asılı olmayaraq materiyanın ən sadə növünü əmələ gətirir. Bu növə element deyirlər. Qızıl, dəmir, yod, oksigen, mis təmiz halda ayrı-ayrı elementlərdir.

Bir-birylə möhkəm birləşən müxtəlif atomların kombinasiyasından qurulmuş materiyaya maddə deyirlər. Maddənin ən kiçik parçası molekul adlanır.

bir cavab

Atomlar və molekullar bir-birinə nə qədər yaxın yerləşsə, həmin materiyanın "sıxlığı" bir o qədər çox olur. Materiya nə qədər sıx olsa, bir o qədər ağırdır. Ona görə də, məsələn, qızılağacdən ağırdır. Materiya bir vəziyyətdən (bərk, maye, yaxud qazşəkilli) digərinə keçə bilər. Onu tamam məhv etmək mümkün deyil, amma enerjiyə çevirmək olar.

Niyə göy qurşağının rəngləri bəlli ardıcılıqla düzülür?

Biz adi gün işığına ağ işıq deyirik, çünki onu ağ rəngdə görürük. Amma əslində, gün işığının tərkibində müxtəlif rənglər var. Bu işıq güzgünün çəp tünə, şüşə prizmanın bir yanına, eləcə də sabun qovuşuna düşəndə biz başqa-başqa rənglər görə bilirik. Belə hallarda nə baş verir? Ağ rəng, dalğalarının uzunluğundan asılı olaraq, qırmızı, narıncı, sarı, yaşıl, mavi və bənövşəyi rənglərə parçalanır.

Nəticədə gözlərimiz qarşısında müxtəlif rəngli paralel zolaqlardan ibarət şüa əmələ gəlir, özü də bu müxtəlif rənglər bir-birinə tədricən keçir. Bu işıq zolağına spektr deyirlər. Qırmızı rəng həmişə bu spektrin bir başında, bənövşəyi rəng isə digər başında olur. Bunun səbəbi fərqli rənglərdəki dalğaların müxtəlif uzunluğudur: bu uzunluq bənövşəyi rəngdən başlayaraq qırmızı rəngə qədər arta-arta gedir.

Göy qurşağı da əslində səmada qövs şəklində görünən spektrdir. Günəş şüaları su damclarına düşərək sınır, daha doğrusu özünün tərkib hissələrinə parçalanır – təxminən işıq şüşə prizmadan keçəndə necə olursa, eləcə. Artıq damlanın içində biz müxtəlif rənglərdə işıq şüaları görürük. Rəngli şüaların bir qismi damlanın arxa divarından əks olunaraq ondan çıxır. Bu şüalar rəngindən asılı olaraq, daha dəqiq desək, rəngindən yox, dalğalarının uzunluğundan asılı olaraq müxtəlif bucaqlar altında əks olunur.

Buna görə də göy qurşağına baxarkən siz onun zirvəsində həmişə qırmızı, aşağısında isə bənövşəyi rəng görürsünüz. Göy qurşağı həmişə olmur. Bu təbiət hadisəsinə yağış yağarkən günəş görünəndə müşahidə etmək mümkündür.

Bir çox sahələrdə işıq da özünü digər enerji formaları kimi aparır. Biz işığın sürətini də bilirik – bir saniyədə təxminən 300 000 kilometr.

Beləliklə, işıq şüası vakuum şəraitində bir ildə təqribən 9 461 000 000 000 kilometr yol qət edir. Bu məsafəni astronomlar işıq ili adlandırırlar və o, kosmosun ənginliklərinin miqyaslarını təyin etmək üçün istifadə olunan yeganə ölçü vahididir.

İşığın nə olduğunu, onun necə yarandığını izah etməyə çalışan çoxlu nəzəriyyə var. XVII əsrdə İsaak Nyuton belə bir mülahizə irəli sürdü ki, işıq "korpuskul" adlanan xırdaca hissəciklərdən ibarətdir. Bu korpuskullar işıq mənbəyindən xırdada güllələr kimi qopub ətrafa yayılır. Lakin "korpuskul" nəzəriyyə işığın bəzi xüsusiyyətlərini izah etməkdə aciz idi. Təxminən, elə o vaxt başqa bir alim – Kristian Güygens işığın dalğa nəzəriyyəsinə inkişaf etdirdi. Onun ideyasının mahiyyəti ondan ibarət idi ki, işığı yayan və onu əks edən cisim öz ətrafında dalğalar yaradır – təxminən suya düşən daşın yaratdığı halqalar şəklində dörd bir tərəfə yayılan dalğalar kimi.

Bu iki nəzəriyyənin nümayəndələri arasındakı mübahisə düz iki əsr səngimək bilmədi.

İşığın müəyyən xüsusiyyətləri aşkarlandıqca, onun korpuskul-ya təbiəti haqda nəzəriyyə aktuallığını itirməyə başladı. Lakin elm inkişaf edirdi və axırda alimlər bu qənaətə gəldilər ki, işığın təbiətini yalnız bu iki nəzəriyyəni birləşdirməklə izah etmək olar. Aparılan təcrübələr göstərdi ki, bu nəzəriyyələrin hər ikisi əsaslıdır. Birləşmiş işıq nəzəriyyəsinin başlanğıcını fransız fizik Lui de Broyl "dalğa-hissəcik" anlayışını gündəmə gətirməklə qoydu. Beləliklə, işığın nə olduğu barədə suala birmənalı cavab hələ də yoxdur.

Molekulu çəkmək olarmı?

Molekulun çəkisini alimlər nisbi cədvəllə müəyyən edirlər. Bu göstərici molekulun tərkibindəki atomların çəkisindən asılıdır. Atomların çəkisi isə onun nüvəsindəki elementar hissəciklərin – protonların və neytronların sayı ilə müəyyən edilir. Bu hissəciklərin hər birinin çəkisi nisbi cədvələ əsasən, birə bərabərdir. Məsələn, iki hidrogen, bir oksigen atomundan ibarət su molekulunu götürək. Hidrogen ən sadə elementdir. Onun nüvəsində yalnız bir proton var və ona görə də onun atom çəkisi birə bərabərdir. Oksigen atomunun nüvəsində 8 proton və 8 neytron var. Deməli, onun çəkisi nisbi cədvələ əsasən, 16-dır. Su molekulunun çəkisini müəyyən etmək üçün hər üç atomun çəkisini toplamaq lazımdır. Bu əməliyyatı edəndən sonra atom çəkisi cədvəlində 18 vahid cavabını alacağıq.

Hava nədir?

Hava bizi dörd bir yandan əhatə edir. Hər yarıq, hər dəşik, ümumiyyətlə, başqa bir şeylə dolu olmayan hər yer hava ilə doludur. Hər dəfə nəfəs çəkəndə, biz ağ ciyərimizi hava ilə doldururuq. Havanı görə bilmədiyimizə, onun dadına baxmaq, onu hiss etmək (hər halda, külək olmayanda) imkanımız olmadığına baxmayaraq, hava heç də boşluq deyil. Hava bizi əhatə edən materiyanın bir hissəsidir. Qeyd etdiyimiz kimi, materiya bərk, maye, yaxud qazabənzər halda ola bilər. Hava, demək olar ki, həmişə qazabənzər halda olur. Lakin havaya qaz da demək olmaz, çünki əslində o, müxtəlif qazların qarışığından yaranıb. Özü də qazlardan cəmi ikisi havanın 99 faizini təşkil edir. Yer üzünün istənilən yerində havanın tərkibində 78 faiz azot, 21 faiz oksigen var.

Bundan başqa, havanın tərkibində həmişə kiçik miqdarda karbon qazı olur. Bu qazı canlı orqanizmlər, o cümlədən insan nəfəs verərkən əmələ gətirir. Havanın qalan hissəsi – bir faizdən azı – nadir qazlardır: arqon, helium, kripton, ksenon və başqaları. Nəhəng hava okeanı bütün yer üzünü tutur. Havanın özü də materiya olduğu üçün yerin cazibəsi onu yerində saxlayır, kosmik fəzədə əriyib yox olmasına imkan vermir. Beləliklə, biz havanı görməsək də, onun çəkisi var. Bu çəki havanın bizim bədənimizə göstərdiyi təzyiqdə təzahür edir.

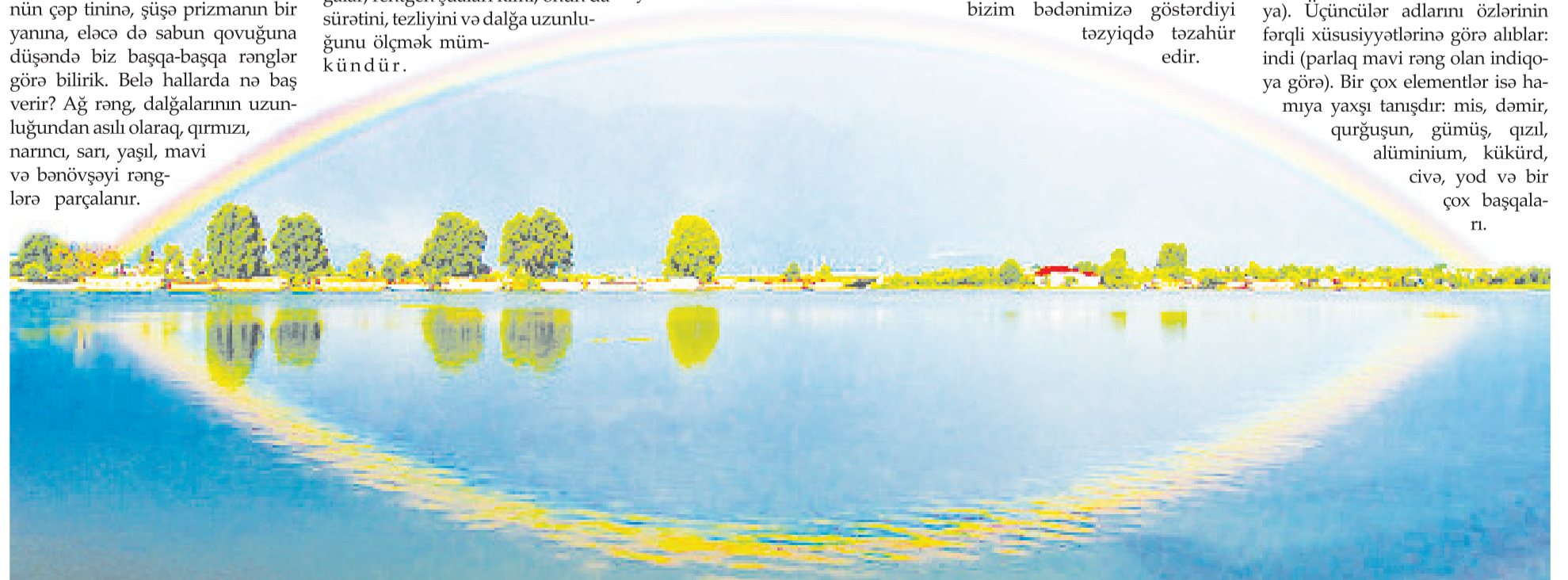
Eyni şey bizim başımıza dənizin dibində olarkən gəlir – fərq bircə ondadır ki, bu təzyiqi hava deyil, su yaradır. Əgər Yer səthindən aralansaq, məsələn, hündür dağa qalxsaq, ya da təyyarədə uçaq, görürük ki, yerdən uzaqlaşdıqca, havanın təzyiqi azalır. Təxminən 13 kilometr yüksəklikdə havanın təzyiqi dəniz səthindəkindən 8 dəfə aşağıdır. 30 kilometr yüksəklikdə isə hava praktiki olaraq yoxdur.

Elementlər nədir?

Bütün materiya elementlərdən ibarətdir. Element yalnız bir növ atomdan ibarət maddədir. Bir çox elementlər bir-birinə bənzəyir, bəzən bu oxşarlıq çox əhəmiyyətli həddə olur, lakin onların arasında tam eyni olanı yoxdur. Məsələn, hidrogen və helium rəngsiz, qoxusuz, dadsız qazlardır. Lakin hidrogen heliumdan yüngüldür. O, oksigenlə yanaşı olanda yanır, helium isə yox.

Elementlər bir-birindən özlərinin atom çəkisi ilə fərqlənirlər. Onların bəziləri normal vəziyyətdə bərkdir, digərləri maye, üçüncüləri qaz halındadır. Qızdıranda, yaxud soyudanda onların çoxu (demək olar ki, hamısı) bir haldan digərinə keçə bilər. Bəzi elementlər suda həll olur. Elementlər bir-birylə əlaqəyə girərək (nadir istisnalarla) müxtəlif maddələr yarada bilər. Belə əlaqəyə kimyəvi reaksiya deyilir. Elementin reaksiyaya girə bilməsi onun kimyəvi xüsusiyyətləriylə müəyyənəndirilir.

Bütün elementlər özlərinin kimyəvi və fiziki xassələrinə əsasən, bir neçə qrupa ayrılır. Qruplara, bənzər xassələrə malik elementlər daxil olur. Bu qruplar Mendeleeyevin dövrü maddələr cədvəlində təşkil edir. Bu cədvəl dahi rus kimyaçısı Dmitri Mendeleeyevin şərafinə belə adlandırılıb. Mendeleeyev belə bir cədvəl yaratmaq ideyasının müəllifidir. Cədvəldə elementlərin sırası onların atom sıra nömrəsi ilə müəyyən edilir. Elementin sıra nömrəsi həmin elementin atomunda protonların (müsbət yüklənmiş hissəciklərin) sayından asılıdır. Hidrogen atomunun cəmi bir protonu var və ona görə bu element Mendeleeyev cədvəlində birincidir. Bəzi elementlər görkəmli alimlərin şərafinə adlandırılıb, məsələn, eynşteyni (Eynşteyn). Digərləri yer kürəsindəki ölkələrin, ya da yerlərin şərafinə: germani (Almaniya), ruteni (Rusiya), kaliforni (Kaliforniya), skandi (Skandinaviya). Üçüncülər adlarını özlərinin fərqli xüsusiyyətlərinə görə alıblar: indi (parlaq mavi rəng olan indiqo-ya görə). Bir çox elementlər isə hamıya yaxşı tanışdır: mis, dəmir, qurğuşun, gümüş, qızıl, alüminium, kükürd, civə, yod və bir çox başqaları.

UNESCO-nun Hökumətlərarası Komitəsinin 9-cu sessiyası keçirilib

Parisdə UNESCO-nun Mədəni özünüifadə müxtəlifliyinin qorunması və təbliği üzrə Hökumətlərarası Komitəsinin 9-cu sessiyası keçirilib.

Azərbaycanın Mədəniyyət və Turizm Nazirliyindən bildirilib ki, sessiyada Komitənin 8-ci sessiyasının qısa hesabatının qəbulu, 2016 və 2017-ci illər üçün iş planının hazırlanması, mədəni müxtəliflik üzrə Beynəlxalq Fondun implementasiya və Fandreyzinq strategiyası, həmçinin yeni layihələrin təsdiqi, operativ normativlər layihəsinin hazırlanması, Konvensiyanın həyata keçirilməsində vətəndaş cəmiyyətinin iştirakının qiymətləndirilməsi, komitənin növbəti sessiyasının keçiriləcəyi yer və tarixin müəyyənləşdirilməsi və digər məsələlərin müzakirəsi nəzərdə tutulub.

Sessiyada nazirliyin əməkdaşı Günay Əliyeva iştirak edib.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikası romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminqvey – "Qadınsız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər", "Modianonun seçilmiş əsərləri", "Boliviya gündəliyi") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

"Bala Türkvizyon" ilk uşaq mahnı müsabiqəsinin qalibi azərbaycanlı ifaçılar olub

Azərbaycanlı gənc ifaçılar - 5 yaşlı Nuray Rəhman və 14 yaşlı Əhməd Əmirli İstanbulda keçirilən "Bala Türkvizyon" ilk uşaq mahnı müsabiqəsinin qalibi olublar. Onlar "Uşaq illəri" mahnısını ilə 115 xal toplayaraq qalib gəliblər.

Qeyd edək ki, Nuray Rəhman və Əhməd Əmirli "Azad Azərbaycan" televiziya yayımında, uşaqlar arasında keçirilən "Azərbaycanın səsi" yarışmasının qalibi kimi, ölkəmizi beynəlxalq müsabiqədə təmsil etmək hüququ qazanıblar.

Tarkandan təkzib

Türkiyənin meqa-starı Tarkan, ailə qurması ilə bağlı yayılan xəbərlər haqqında danışıb.

Türkiyə mətbuatı xəbər verir ki, Tarkan, bir müddət əvvəl Asiyə adlı müğənni ilə evlənməyi barədə mətbuatda yer alan xəbərlərə aydınlıq gətirib. O, bu məlumatı qismən təkzib edib:

"Evlənmək məsələsinə münasibət bildirmək istəmirəm. Amma Asiyə adlı bir müğənni ilə evlənməyim haqqında yayılan xəbərlər qətiyyənlə doğru deyil".

Moskva metrosu tərəfindən "Metro Photo Challenge" adı altında keçirilən, 35 min iştirakçının iştirak etdiyi foto-müsabiqədə münasiflər tərəfindən qalib olaraq seçilən cəmi 6 iştirakçının sırasında azərbaycanlı fotoqraf Cavid Məmmədov da var.

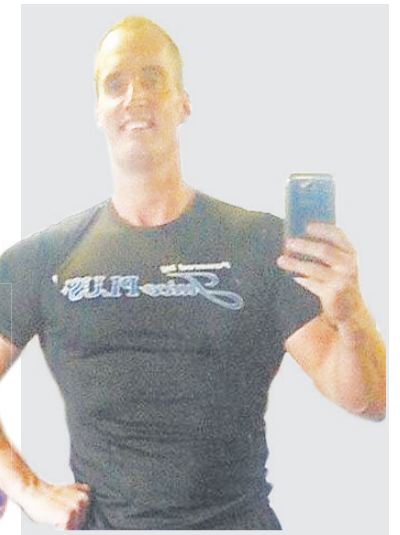
Cavid Məmmədov "Şəhərin sevgisi" nominasiyasında qalib olub.

Cavid Moskvada interyer dizayn təhsili almaqla yanaşı, rəssam və fotoqraf kimi də fəaliyyət göstərir. Bir neçə ildir ki, fotoqrafiyanın "street photography" janrına aid olan fotoları Moskva metrosunda nümayiş olunur və insanlar tərəfindən maraqla qarşılanır.

Cavid deyib ki, əla kadrları qaçırtmaq üçün, fotoaparat həmişə mənimlə hazır vəziyyətdədir.

Azərbaycanlı fotoqraf qalib oldu

Məşhur idmançı öz əzələlərinə qurban getdi

Britaniyanın ən məşhur bodibilderlərindən biri - Din Uarmbi uzun sürən ağır xəstəlikdən sonra dünyasını dəyişib.

39 yaşlı bodibilder mədə xərçəngindən vəfat edib.

Əzələlərinin ölçülərini mümkün qədər böyütməyə, bədəninə "şisirtməyə" çalışan Din Uarmbi bodibildinqlə aktiv məşğul olduğu illərdə hər gün ağır məşqlər edir, 10 min kaloriyə qədər yemək yeyir, 8 banka enerji içkiləri qəbul edirdi.

Üstəlik, o, "qısa zamanda yaxşı nəticə"yə nail olmaq üçün müxtəlif steroidlər və anabolik preparatlardan da istifadə edirdi.

Onun gündəlik rasionunda fast-fud, hamburgerlər, kolbasa və sosiskalar, habelə qızardılmış ət xüsusi yer tuturdu.

Mədəsində xərçəng şişi aşkarlananda o, pəhriz saxlamağa, sağlam qidalanmağa başlasa da, artıq gec idi.

İngiltərənin Roçdeyl şəhərində yaşayan Din, gözgörəsi "əriyirdi".

Dinin dul qalmış xanımı Şarlotta Riçbi deyib: "Dinlə tanış olanda o, zəhmli, əzələli kişi idi. Əzələləri sanki dəmirdən idi. Amma sonra öyrəndim ki, o, müxtəlif steroidlər qəbul edir. Bunun qarşısını almağa çalışdım, Din mənə qulaq asmadı. Yalnız xəstəliyi aşkarlandıqdan sonra steroidlərin qəbulunu dayandırdı. Gecikmişdik..."

Hazırladı:
NARINGÜL